

Tartu Riiklik Ülikool

TERMINOLOOGIA ARENDAMINE
ENSV AJAKIRJANIKE LIIDU
KEELE- JA TÕLKESEKTSIOONIS
AASTATEL 1958 - 1988

Diplomitöö

Tiina Leemets

eesti fil. V kursus

Juh. Tiit Erelt

Robertud kantseeridele
U. Räl

Tartu, 1988

TARTU ÜLIKOOLI
EESTI KEELE ÕPPETOOL

SISSEJUHATUS

Diplomitöö eesmärgiks on võtta kokku ENSV Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni tegevus ning saavutused eesti-keelse terminoloogia arendamisel 30 aasta vältel (1958 - 1988). Materjal pärineb mitmest allikast. Keele- ja tõlkesektsiooni kogu tegevust esimesel kümnel aastal 1958 - 1967 on käsitlenud Mare Lõokene raamatus "Ajakirjanduskeelest" (Tartu, 1971). Sellest raamatust on saadud ka andmed nende aastate terminoloogiatöö kohta. Edasine materjal on pärit Tiit Ereli isiklikest märkmetest, mida ta on teinud aastatel 1968 - 1971 toimunud koosolekutel. Selle aja protokolle ei ole säilinud. Mitmete selle perioodi koosolekute kohta andmed küll puuduvad, kuid ka olemasolev aines peaks piisavalt kajastama sektsiooni töö üldist suundumust. Alates 1972. aastast on põhiallikaks koosolekute protokollid (üldjärjestuses nr 77 - 176), lisaks ka T. Ereli märkmed.

Diplomitöö põhiosa moodustab sektsioonis arutatud üksikterminite vaatlus erialade kaupa. Omaette peatükkides käsitletakse põllumajanduse, tehnika ja tööstuse, majanduse, õigusteaduse, poliitika, sõjanduse, liikluse, meditsiini, pedagoogika, merenduse, lennunduse ja kosmose, loodusteaduse, spordi ning kino ja televisiooni terminoloogiat. Muude alade terminoloogia on koondatud ühte peatükki. Peatükkides on üksikterminid reastatud ja liigitatud sisu alusel. Iga termini juures näidatakse, mida selle kohta keele- ja tõlkesektsiooni koosolekul on öeldud. Kommentaaride ulatus on allikmaterjalis ebaühtlane. Üht osa termineist on protokollides ainult mainitud midagi lisamata, teiste puhul on valikut põhjendatud, kolmandad on esile kutsunud pikki vaidlusi mitmel koosolekul. Paljudel juhtudel on termini tähenduse kohta antud üksnes umbmäärane seletus või ringdefinitsioon. Protokollides esinenud kommentaaride ebaühtlus peegeldub ka käesolevas diplomitöös.

Et üksikterminite käsitlusi oleks hõlpsam üles leida, on töö lõpus esitatud tähestikuline register, milles iga termini järel olev number viitab diplomitöö leheküljele. Ebasoovitavat või vananenud keelendit tähistab rist termini ees.

Eesti NSV Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsioon kujunes välja 30 aastat tagasi ETA tõlketööga seoses, ta asutati 21. mail 1958. Asutamiskoosolekul valiti sektsiooni esimeheks Henno Meriste, kes oli selles ametis kuni oma surmani märtsis 1984. Sealt edasi on esimehe kohuseid täitnud Uno Liivaku. Asutamisest kuni 4. aprillini 1988 on toimunud 177 koosolekut, aastas seega keskmiselt 5-6. Aeg-ajalt on korraldatud spetsiaalseid terminoloogiakoosolekuid vastava ala eriteadlaste osavõtul. Oskussõnavara probleeme on aga puudutatud peaaegu igal koosolekul, olgu siis päevakorras mingi perioodikaväljaande keeleline analüüs, aktuaalsed keeleküsimused või tõlkeprobleemid. Iga aasta esimestel koosolekutel on antud põhjalik ülevaade eelnenud aasta ajakirjanduskeelest ning ühe alateema- na vaadeldud ka termineid. Andmed 1974. aasta kohta pärinevad "Keeles ja Kirjanduses" ilmunud ülevaatest (Meriste 1975), 1976. aasta ülevaade on pärit "Sirbist ja Vasarast" (Vint 1977). Aastaülevaated on alati olnud populaarsed, neil koosolekutel on kuulajate arv sageli ulatunud üle saja. Samas on mõne konkreetse ajalehe või ajakirja keele analüüsimisest osa võtnud vaid paarkümmend huvilist. Terminoloogiakoosolekutel on osalejaid olnud keskmiselt, 60-70. Kuulajaskonna on moodustanud peamiselt perioodikaväljaannete ja mitmesuguste asutuste, sealhulgas samuti Keele ja Kirjanduse Instituudi töötajad.

Ajakirjandus mõjutab oma suure leviku tõttu tugevasti üldist keelekultuuri ja rahva keeletarvitust. Seetõttu peab ajakirjanduskeel olema igati korrektne, ladus ning arusaadav laiale lugejaskonnale. Väga tähtis on ka õige terminikasutus. Tänapäeva arenenud kirjakeeltes on oskuskeel üks olulisemaid allkeeli, mille osatähtsus inimestevahelises suhtlemises üha suureneb. Teaduse ja tehnika ning ühiskondliku elu kiire areng toob keelde suurel hulgal neologisme, millest enamik kuulub

oskussõnavara hulka. Tihtipeale tutvustab uusi mõisteid esimesena just ajakirjandus, kes peab vastutama ka nende keelelise kuju eest.

H. Felberi järgi on termin ühele või enamale mõistele omistatud keeleline sümbol, mõiste tajutav vahendaja, mis sõltub eelkõige mõistesüsteemist. Terminihulgal on vorm ja sisu teadlikult vastavusse viidud. Selles seisneb peamine erinevus oskus- ja üldsõna vahel. Viimane sõltub kontekstist, tal võib olla palju tähendusi ja tähendusvarjundeid ning vormi ja sisu seos on kujunenud ebateadlikult. Terminoloogiatöös on olulisel kohal mõistete defineerimine ja igale mõistele sobiva termini leidmine või moodustamine (Felber 1984).

Korralikule terminile on esitatud hulganisti nõudeid, mida tuleb arvestada terminikorrastustöös ja oskussõnade tarvitamisel tekstis. Osa nõuetest tingib termini olemus ja eripära võrreldes üldkeelesõnaga, teised on omased kõigile eesti kirjakeele sõnadele.

H. Felberi järgi peab termin vastama järgmistele tingimustele: olema täpne, lühike, ladus kirjapildis ja häälduses, kergesti võimaldama tuletiste moodustamist, olema õigekeelne. Rangemalt võttes oodatakse terminilt ka ühetähenduslikkust ja sünonüümitust. Kui kõik tingimused ei ole samaaegselt täidetavad, tuleb hoolikalt kaaluda, milliseid neist eelistada (Felber 1984: 181).

Termini täpsusest rääkides eristab H. Saari signifikatiivset (mõistelist) ja kommunikatiivset täpsust. Esimene seisneb termini semantilise plaani selges määratuses, teine aga tema sisevormi läbipaistvuses, mis soodustab terminiga edasiantava õiget mõistmist. Terminihulga täpsus ei ole samastatav talle vastava mõiste kitsusega (vt Saari 1981b: 11).

Suurt täpsust taotlede aga oht sattuda vastuolulise lühiduse nõudega. T. Erelt on rõhutanud: "... termin peab olema lühike, muidu ta on suhtluses kõlbmatu." (Erelt 1982: 95) Mida sagedamini termin esineb, seda lühem peab ta olema. Loomulikult on lühemaid termineid lihtsam kirjutada ja hääldada ning neist tuletisi moodustada.

Termin peab vastama keelenormile, eelkõige oma allkeele (oskuskeele) normile. Ta peab olema kooskõlas keele ortograafia-, ortoepia-, morfoloogia-, sõnamoodustus- ja stiilinõuetega. Arenenud ja areneva rahvuskeele norm ei ole aga paigalseisev. Siit tuleneb loogiliselt ka nõue, et termin peab olema ajakohane (Erelt 1982: 76, 105).

Praktilises keelekasutuses, eriti ajakirjanduskeeles, ei saa pidada absoluutseks nõuet, et igale mõistele vastaks ainult üks terminikuju. Terminivariantidel on sageli stiililine väärtus. Oskuskeeles lubatud sünonüümia alla kuuluvad nt põhitermin koos argi(lühi)variantidega, samuti keelepragmaatikast ja kontekstist tingitud muudatused põhitermini kujus (Erelt 1982: 47 jj). Oskuskeeles on levinud ka oma- ja võõrsõna paarid. Neid on H. Saari võrrelnud täpsus-, moodustus- ja süsteemivõime ning lühiduse seisukohast ja järeldanud, et omasõnad on üldjuhul täpsus- ja moodustusvõimelisemad ning lühemad kui võõrsõnad. Süsteemivõime osas erinevusi peaaegu ei ole. Valik sõltub eelkõige sellest, kas on tegemist endo- või eksosuunitlusega, s.t kas teksti adressaat on oma rahvas või rahvusvahelised erialaringkonnad (Saari 1980 ja 1981a). Sellest seisukohast peaks ajakirjanduskeeles valitsema endosuunitlus ning ülekaalus olema omakeelsed variandid, v.a juhtudel, kus võõrsõna on millegi poolest otstarbekam.

Terminoloogiatööd Ajakirjanike Liidu sektsioonis iseloomustab see, et arvestada tuleb kirjakeele erinevate allkeelte, oskus- ja ajakirjanduskeele omapära. Tegelda tuleb paljude alade sõnavaraga üldisest keelekorralduslikust aspektist. Terminikasutus kitsas erialatekstis ja igale asjahuvilisele mõeldud populaarteaduslikus kirjutises peabki olema mõneti erinev (jäädes siiski oskuskeele piiridesse). H. Saari on sõnastanud tähelepaneku: "Vastandina 1940.-50. aastate kirjastuspraktikale peetakse nüüdisaja ajakirjandus- ja populaarteaduslikus stiilis "vähem rangeid" konstruktsioone, kõnekeele ilminguid jms millekski positiivseks, "värskeks", meeldivaks." (Saari 1986: 43)

Nagu sektsiooni nimigi ütleb, on tema tegevuses olulisel kohal tõlkeprobleemid. Meie perioodikas kasutatakse rohkesti keskajakirjandusest tõlgitud materjale, kusjuures tõlkida tuleb sageli väga kiiresti. Selle all võib aga kannatada töö kvaliteet. Sektsiooni kohuseks on jälgida, et eestikeelne terminoloogia ei satuks ülemäärase teiste keelte, eelkõige vene keele mõju alla, ei võtaks üle võõrapäraseid konstruktsioone. Selleks peab tõlkija hästi tundma mõlemat keelt ja ideaalne oleks, kui ta tunneks ka ala, mille terminitega on tegemist. Sektsiooni ülesanne on tõlkijaid selles osas juhendada.

Diplomitöö üheks eesmärgiks ongi jälgida, millised nõuded ja printsiibid on valdavad Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni terminoloogiatöös.

PÕLLUMAJANDUSE TERMINOLOOGIAST

28. veebruaril 1974 märgiti sektsiooni koosolekul, et hädasti on vaja uusi termineid põllumajanduses, ning esitati sõnavõistluse korraldamise ettepanek (Prot. 92). 28. oktoobril 1975 leidis aset Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni ning põllumajandussektsiooni ühine koosolek põllumajandusterminite arutamiseks (Prot. 104). H. Meriste rõhutas koosolekul, et Põllumajanduse Ministeerium ja uurimisasutused peavad kaaluma, kuidas ja milliste jõududega koostada põllumajanduse oskussõnastik. Alustada tuleks loomakasvatuse sõnavara korrastamisest, algatus peaks tulema eriteadlaste poolt.

Enne koosolekut paluti osavõtjail läbi mõelda järgmised küsimused.

1. Mis on külv? (Vrd taliviljakülv; külvi(de) hooldamine.) Kuidas mõista lauset "Külviga on asi korras"?
2. Mis on farm, suurfarm, loomakasvatuskompleks? Mis on seali-havabrik ja nuumakompleks?
3. Kellest koosneb lauda kollektiiv? Kas on olemas masinlüpsjad või ainult masinlüpsimeistrid? Kes on karjak?
4. Kas külvata ja koristada saab ainult kvaliteetselt või ka korralikult, hästi, väga hästi?
5. Kas drenaažitoru, dreenitoru või dreen?
6. Mida arvata sõnast väljalüps?
7. Missugune on saagi, saagikuse ja hektarisaagi vahekord?
8. Kas lõikus (= saak), heinategu, karjakasvatus, karjasaadused, piimaand on vananenud keelendid?
9. Kuidas tõlkida сеянные травы, полевые травы, многолетние травы, сено многолетних трав?

Selline korraldus võimaldas koosolekul küllaltki asjalikku mõttevahetust. Arutluste ja vaidluste tulemusena leiti neile küsimustele järgmised vastused (jätan vahele neljanda, mis ei puuduta terminoloogiat).

1. See küsimus oli varemgi esile kerkinud. 1962. a. märgiti, et praktikud kõnelevad hilistest külvidest, külvide hooldamisest, harimisest, seisukorrast ning sama teevad ajalehed. Tookord soovitati vältida sõna külv(id) 'põllu' või 'põllul kasvava' tähenduses (Lõökene 1971: 42). Probleem on tingitud eelkõige vene sõna ceb kahetähenduslikkusest.

Uuel arutlusel pakuti välja kolm varianti:

- 1) külv on ainult 'külvamine kui protsess'
- 2) külv on nii 'külvamine' kui ka 'taimed'
- 3) külv on 'külvamine' ja mitmus külvid on 'taimed'.

Domineerima jäi seisukoht, et sõnad külv ja künd on konkreetsetes tähenduses täiesti võimalikud. Peale selle soovitati alati mõelda, kas sobib mõni konkreetsem sõna, nagu kultuur(id), vili, oras, tõusmed.

2. farm

Sõna tähendus on väga laiali valgunud, seda ei osata täpselt väljendada. Minevikus võis farm tähendada ühtainsat lauta; NSV Liidus on tavaks nimetada farmiks loomakasvatusharu suurmajandis. Farmid on loomakasvatus- ja teravilja-sovhoosides suuremate osakondade allüksused. Oluline tunnus on koosseisulise farmijuhataja olemasolu.

suurfarm, suur farm

Kasutatakse mõlemaid ilma sisulist vahet tegemata ja täpset tähendust teadmata. Levivate väga suurte farmide mõttes on õige suurfarm.

loomakasvatuskompleks

Termini ebaselgele tähendusele oli keele- ja tõlkesektsioonis varemgi tähelepanu juhitud (Meriste 1975: 290), seda peeti mõttetuks uhkustamiseks. Sõna kompleks eesmärk on rõhutada komplekssust, mitmekülgsust. Küsitavaks jäi, kas loomakasvatuskompleks on sama mis suurfarm; milline on sealihavabriku ja nuumakompleksi vahe. Juba varem oli avaldatud arvamust, et seavabrik ja seakasvatuskompleks ei ole head terminid (Prot. 92). Samas leiti koosolekul siiski, et linnuvabrik ~ munavabrik on võimalik termin.

3. masinlüksimeister

Sõna on tulnud vene keelest, kus ei saa öelda masinlüksja.

lüpsja

Soovitav kutsenimetus, sest tänapäeval lüpstakse ainult masinatega, pole vajalik teha vahet masinaga ja käsitsi lüpsja vahel.

lüpsitehnik

See on kuupalgalise ametikoht; lüpsitehnik ei ole lüpsja. Kuulajate hulgast pakuti koguni sõna lüpsoloog.

lüpsimeister

meisterlüpsja

Neil sõnadel tuleb rangelt vahet teha: lüpsimeister on lüpsivõistluse võitja tiitel, meisterlüpsja on kõrge kvalifikatsiooniga lüpsja.

karjak on laudatöötaja, võib olla nii mees kui ka naine.

Karjane töötab väljas, karjak laudas.

5. dreen või dreenitoru

Mitte drenaažitoru.

6. lüps 'piimatoodang lehma kohta mingis ajaühikus'

Nt päeva-, dekaadi-, kuu-, kvartali-, aastalüps.

väljalüps

Seda keelevõõrast sõna oli taunitud juba varem ja tauniti ka edaspidi, kuna teda ajakirjanduses endiselt tihti kasutati. Piisab sõnast lüps, väljalüpsi asemele on pakutud veel piimaandi ja murdesõna lüpsis (Lõokene 1971: 81; Prot. 111, 134, 142).

7. saak 'konkreetne toodang ühelt ühikult'

On väljendatav suhtarvuga (ts/ha), saab olla suur.

saagikus 'mullastiku saagivõime antud tingimustes, taimede saagivõime'

Saab olla kõrge.

saagivõime on saagikuse sünonüüm.

hektarisaak

Mitte saagikus igalt hektarilt (Meriste 1975: 290) ega saak (iga) hektari kohta (Prot. 109, 121).

8. lõikus 'saak'

Sellist tarvitust oli soovitatud juba 1958. aastal (Lõokene 1971: 48) ja see tunnistati nüüdki sobivaks.

heinategu

Peeti heaks terminiks.

karjakasvatus, karjasaadus(ed)

1958. aastal oli sõna karjasaadused peetud arhaismiks ja soovitatud jääda loomakasvatussaaduste juurde (Lõokene 1971: 41). 1975. aasta koosolekul enam nii ei arvatud, karjakasvatus ja karjasaadused tunnistati õigeks. Väideti, et viimast terminit tuleb mõista laiemalt (on nt sea-, lamba- ja kanakarjad, järelikult peaks ka muna kuuluma karjasaaduste hulka). Hiljem leiti, et karjasaaduste eeskujul oleks hea kasutada sõna põllusaadused (Prot. 105).

piimaand 'kättesaadud piim'

Leidus vastuväiteid, et ametlik termin on piimajõudlus e piimakus. Siiski arvati, et ei tuleks piimaannist kui heast sõnast loobuda (vt ka p 6 väljalüps).

9. kultuurhein e külvihein

vn сеянные травы

põldhein

vn полевые травы, многолетние травы, сено многолетних трав

Kramplik vahetegemine pole alati vajalik.

püsiheintaimed

vn многолетние травы

Teine analoogiline arutluskoosolek toimus 22. aprillil 1980 (Prot. 129). Osavõtjaille saadeti järgnev küsimustik.

1. Missugune on taimekasvatuse ja loomakasvatuse ning põllunduse ja karjanduse vahekord?

2. Kas süsteemsuse huvides võiksid tulla arvesse ka linnundus /vrd. kalandus/, lillendus /vrd. köögiviljandus/ ja rohumaandus /vrd. metsandus/? Kas mitte kalanduskolhoos /vrd. aiandussovhoos/? Kas kala- ja linn/umajand või kalandus- ja linnundusmajand?

3. Miks ei tarvitata keelendit põllumajand, mis võiks asendada sõna põllumajandusettevõtte või sõnajärjendi kolhoosid ja sovhoosid?

4. Mis vahe on täiendsõnadel agraar- ja agro-?

5. Kuidas tõlkida аграрно-промышленный комплекс?

6. Kuidas suu- ja sisupärasemalt nimetada põllumajanduse mehhaniseerimist /õppeainena, teadusharuna, tegevusalana/?

Mida võiks pakkuda mehhanisaatori asemele? Kas põllumajandusliku kõrgõppeasutuse mehhaniseerimis- või näit. tehnikateaduskond?

7. Mida arvata sõnast elektrika /vrd. mehhaanika, automaatika jms./?

8. Kas автопоилка on eesti keeles jootmisautomaat, automaatjootur või /ise/jootur?

9. Kas sõnnikulaotur või -laoti? Tuular v. tuuluk? Niidukmuljur v. niidukmuljur v. muljurniiduk? Presskogur või kogurpress? Kultivaator-sügavkobesti v. sügavkobestuskultivaator?

Diskussiooni käigus anti neile küsimustele järgmised vastused.

1. Ajalooliselt vanemad terminid on põllundus ja karjandus. 50. aastate keskel tulid vene keele mõjul taimekasvatus ja loomakasvatus (vene keeles toimus üleminek полеводство → растениеводство). Ka keeleseksioonis leiti 1958. aastal, et karjandus on muutunud arhaismiks (Lõökene 1971: 41). Süsteemsuse huvides soovitati vanad terminid taastada.

põllundus

Taimekasvatuse sünonüüm.

karjandus

See on rangelt võttes kitsam mõiste kui loomakasvatus, tema sünonüümiks peaks olema veisekasvatus. Siiski väideti, et terminiga ei saa kõike ära öelda, termin peab eelkõige olema lühike, sisaldama ainult olulisimat. Ka ndus-liite poolest on karjandus sobiv.

2. linnundus

lillendus

rohumaandus

Süsteemi huvides peeti õigeks tuletada põllumajandusharude nimetusi ndus-liite abil.

Majandite nimetamisel on kaks terminimoodustusvõimalust: lähtuda nimisõnast või kasutada ndus-liidet.

karjamajand e karjandusmajand

linnumajand e linnundusmajand

Võrdvõimalikud variandid; linnumajand on moodustatud linnuvabriku eeskujul.

kalamajand

kalanduskolhoos e kalakolhoos

kalurikolhoos

Kalamajand tähistab laiemat mõistet kui kalurikolhoos, ta võib tähendada ka kalakasvandust. Kalanduskolhoos on süsteemsuse seisukohalt küll parem kui kalurikolhoos, kuid alati ei saa nii rangelt süsteemi järgida.

karusloomamajand

teraviljamajand

köögiviljamajand

Lähtutud on nimisõnast.

aiamajand

Sellise termini vastu on protesteeritud.

mesindusmajand

Siin on liiteline esikomponent eelistatavam (vrd meemajand).

3. põllumajand

Peeti heaks terminiks, mis tähistab igasugust põllumajandusettevõtet: kolhoosi, sovhoosi ja vajaduse korral veel midagi muud.

4. agraar- 'põllumajandus-', nt agraarreform

Aluseks on ladina sõna ager 'väli, põld, maa'.

agro- 'põllundus-', nt agrobioloogia (teadus mullaviljakusest)

Aluseks on kreeka sõna agros 'muld'. agro- on kitsam ja konkreetsem kui agraar-, kuid tegelikult neil sageli vahet ei tehta, agro- on paljude arvates lihtsalt agraar- lühemal kujul.

5. Sellele küsimusele on eri aegadel vastatud erinevalt. 1976. aastal oldi seisukohal, et õige on agro-industriaalkompleks, mitte agro-tööstuskompleks, kus agro- ja kompleks on võõrkomponendid ja tööstus oma (T. Erelti märkmed 108. koosolekult. Edaspidi lühendatud TE ja koosoleku järjekorranumber või toimumise kuupäev). 1980. aastal soovitati kõnesoleva vene termini vasteks agraar-tööstuskompleks, kuid lisati, et kompleks on moesõna, millega üldiselt liialdatakse. 1982. a. aktuaalkeelendite hulgas mainiti agrotööstuskompleksi kui head terminit (Prot. 139).

agrotööstuskoondis või agraar-tööstuskoondis

Eelmisega sarnane oskussõna. Ei sobi variant agraartööstuskoondis, sest selle aluseks oleks justnagu sõna "agraar-tööstus". Tegu on agraarse ja tööstusliku koondisega, sidekriipsul on siin sidesõna funktsioon. Lühikujulise esikomponendi agro- puhul pole sidekriipsu vaja (Prot. 134).

6. põllumajandusmehaanika, agraarmehaanika, põllutehnika
Neid termineid pakuti põllumajanduse mehhaniseerimise asemele.

mehhanisaator

1975. a. peeti seda traktoristi sünonüümiks (Prot. 104).

1980. a. arutluskoosolekul väideti, et see on halb termin, mis on ÕS-ist teadlikult välja jäetud. (Tegelikult on mehhanisaator ÕS-is antud. T. Leemets) Asemele soovitati mehaanikut, kuid see on juba teises tähenduses kasutusel. Ka masinamees ei ole täpne. Veel pakuti sõnu masinist, mehhaniseeriija, mehhanist, kuid ükski neist ei ole piisavalt hea. Mehhanisaator on järelikult vajalik sõna, millele asendajat ei ole seni leitud.

7. elektrika

Küsimuse tingis soov vabaneda pikast sõnast elektrifitseerimine. Asemele pakuti elektrika või elektristamine. Viimane ei sobi, sest elektristama tähendus oleks 'elektriks tegema'. Elektrika on loogiliselt võimalik. Siiski selliseid uusi termineid hästi vastu ei võetud, kuna pole mõtet tuua keelde uusi võõrsõnu.

8. jootur

Pakutud variantidest (jootmisautomaat, automaatjootja, automaatjootur, isejootur, jootur) tunnistati parimaks viimane. Eeskujuks on siin sõnad kallur < isekallutaja ja liikur 'iseliikuv seade'. Jootur sobib hästi süsteemi ning võimaldab kergesti moodustada liitsõnu nagu klappjootur ja nivoojootur, mis tähistavad jooturiliike.

9. sõnnikulaotur

Parem kui sõnnikulaoti.

tuular, tuuluk

Leidus mõlema pooldajaid.

muljurniiduk

Mitte niiduk-muljur ega niidukmuljur. Põhioperatsioon on niitmine, baasmasin on niiduk. Vene keeles kirjutatakse seda tüüpi masinanimetused sidekriipsuga põhimõttel, et tähtsam operatsioon peab olema esikohal. See käib eesti liitsõnareeglite vastu, tõlkida tuleb siisugused terminid aga eesti liitsõnaga ja põhioperatsiooni peab väljendama lõppkomponent - põhisõna.

kogurpress

vn пресс-отборщик

Mitte press-kogur. Võimalik on presskogur kogurite liigituses.

sügavkultivaator v süvakultivaator

Mitte sügavkobestuskultivaator vms, sest kultivaator nii-kuinii ainult kobestab.

Lisaks eelnevalt esitatud küsimustele on koosolekutel arutatud järgmisi üksiktermineid.

L o o m a k a s v a t u s

karjamajandus

Peeti heaks terminiks (Vint 1977).

kari

Mitte loomakasvatus, nt loomakasvatuse produktiivsus, loomakasvatuse varustatus söödaga (Meriste 1975: 290).

laut 'veiste elupaik'

Segadust põhjustavad eelkõige lauda alaliigid, nt veiselaut, lehmalaud, lüksilaut, piimalaut, noorkarja- või noorveiselaud, pullilaut, tiinete mullikate laut jms. Tuleks luua täpne süsteem tarbetut liigitamist vältides (Prot. 104).

sigala

sealaut

seafarm

Nende tähenduse kohta on esitatud erinevaid arvamusi:

1) sigala on kogu seakasvatusmajand, koosneb sealautadest. Seafarm on sigala uuem nimetus. Samuti veisla, kanala (Prot. 92, 173).

2) sigala on hoone, sama mis sealaut. Ühes seafarmis on mitu sigalat (Prot. 104).

veised

Mitte suured sarvloomad. Viimast varianti võib kasutada seal, kus stiil seda lubab (Prot. 91, 167).

lehmik 'lehmullikas'

Siit ka liitsõna lehmikulaut (TE 104).

aastalehm

Ebasobiv termin (Prot. 104).

peekon

peekonsiga

Ei ole sünonüümid, peekon on pool lihakeha (Prot. 104).

broiler

broilerkana

Ka need ei ole sünonüümid, broiler on erilisel viisil nuumatud noorloom, nt kana, küülik vms (Prot. 104).

maatõug

Mitte landrass (TE 14.01.71).

kaal, mass

Nende mõistete ümber on pikemat aega vaieldud, soovitatud kõigil teadusaladel kasutada kaalu asemel massi. Siiski võiks mass jääda täppisteadustesse. Põllumajanduses saab edukalt kasutada kaalu, nt sünnikaal, kehakaal jne (Prot. 104).

tühimik 'lohk looma kerel puusa lähedal'

Mitte tühik 'tühi koht, lünk' (Prot. 77). ÕS-is esineb see termin kujul tühe ~ tühemik, tühimik on seal tühiku sünonüüm.

baasiline piim

mõõtpiim

Baasiline piim on baasilise rasvasisaldusega (3,5%), mõõtpiim võeti tarvitusele 1928. a. 4-protsendilise piima tähenduses. See on hea termin, mida tuleks uuesti kasutama hakata (Prot. 104).

söödaannus

söödanorm

Söödanorm on see, mis planeeritakse loomadele anda, söödaannus on see, mis tegelikult antakse. Samas suhtes on väe

tis(e)annus ja väetis(e)norm (Prot. 104), aga agronoomid kasutavad ainult viimast.

söödakulutus

söödaväärindus

söödakulutus on 'kulutatud sööt'; söödaväärindus näitab, kui palju toodangut saadi söötühikust (Prot. 104).

segajõusööt

Mitte kombikorm (TE 77).

kuivsilo

Mitte heinaaž ega senaaž (TE 14.01.71).

silokraav e silosüvend

Mitte silotranšee (Prot. 104).

T a i m e k a s v a t u s

aiandus

Eesti keeles on see üldmõiste, pole vaja teha sellist vahet aianduse ja köögiviljanduse vahel nagu vene keeles (Prot. 114).

maaparandus

niisutussüsteem

Sünonüümid võõrsõnadele melioratsioon ja irrigatsioonisüsteem, viimaseid soovitati vähem kasutada (Lõokene 1971: 48).

kultuur

Sõna on üle koormatud, tähendab nii taime kui ka põllu kasutamise korda. Segaduse vältimiseks peaks eristama põllukultuuri 'taim' ja põllunduskultuuri e maaviljeluskultuuri 'põllu kasutamine'. Kultuuri asemele pakuti ka T. Velliste loodud omasõna vilje (Prot. 129; Lõokene 1971: 42).

tööstuskultuurid

Mitte tööstuslikud taimed, s.o sõnasõnaline tõlge vene keelest (Orgmäe 1987: 17).

vahekultuur

vahevili

Ei ole sünonüümid, kuigi tihti kasutatakse vahekultuuri mõlemas tähenduses. Vahekultuur on see, mida kas^{va}tatakse

teiste kultuuride vahel; vahevilja kasvatatakse kultuurkarjamaal kahe kultuuri vahelisel ajal (Prot. 104).

viljavaheldussüsteem

vn плодосменная система (Lõokene 1971: 96).

vaheltharimissüsteem, rühvelsüsteem, rühvelmaaviljelussüsteem

Pakutud vasted vene terminile пропашная система земледелия (Lõokene 1971: 97).

rühvelkultuuride (-viljade) külvikord

vn пропашные севообороты (Lõokene 1971: 98).

külvinorm

külvisenorm

Ei ole sünonüümid, kuigi neil sageli vahet ei tehta (Prot. 104).

külviesi

Nimetavas käändes on külviesi, mitte külviee (Lõokene 1971: 12).

pallistama

Tähenduses 'heinapalle tegema' pakuti välja verbid pallima, pallitama, pallistama ja rullistama. Leiti, et kõige täpsem on pallistama, sest sta-liide annab verbile tähenduse 'millekski tegema'. Ei sobi pallima, see on sporditermin (Prot. 129). (Hiljem on meie keelekorraldajad soovitanud just pallima kui lihtsat otsetuletist.)

heinapall, silinderpall, rullpall, heinarull, ruloon

Otsiti täpsemat terminit heinapalli asemele. Pakutud variantidest ei pooldatud ümarpalli ja ruloonpalli (Prot. 129).

sibul (söögisibula tähenduses)

Mitte mugulsibul, see on mürgine taim. Segadust aitab vältida sõna sibulalauk 'sibulapealsed' (Prot. 104).

kaaliumväetis

Mitte kaaliväetis (Prot. 91).

liitväetised

Puudub kindel seisukoht selle termini õigsuse suhtes. Lubatud on ka segaväetised (Prot. 129, Lõokene 1971: 35).

mineraalväetised

Mitte kunstväetised (Lõokene 1971: 35).

P Õ l l u t ö ö m a s i n a d

agregaat

Sõna on üle koormatud, vahel tähistab see masinaosa, vahel mitmest masinast koosnevat seadet. Põllumajanduse mehhaniiseerimises on agregaati peetud jõu- ja töömasina ühendiks (nt traktoriagregaat).

laiahaardeline masin ~ agregaat

vn широкозахватный агрегат

Tõlge oleneb sellest, kas masin on koos traktoriga või ilma. Küsitavaks jäi sõna laiahaardeline tähendus (kas haare peab olema 4 meetrit, 6 meetrit või rohkem).

põimmasin

See on kevadkülvil mitut operatsiooni tegev masin, millel klassikalised operatsioonid on läbi põimunud. Varem on samas tähenduses kasutatud termineid kombineeritud masin ja kompleksmasin (esimene on eesti keeles küllalt vana oskus sõna, teine on tulnud vene keele mõjul).

põimagregaat 'põimmasin traktori taga' (Prot. 129)

rohujuhuveski

Seda 1976. aastal ajakirjanduses tarvitatud sõna kiideti kui head vaheldust tavalise rohujuhuagregaadi asemel (Prot. 111).

külvik 'külvimasin' (Lõökene 1971: 42)

külvikauto

Ei ole sama mis külvik; külvik on igasugune külvimasin, külvikauto on olemuselt auto. Õige on külvikauto, mitte autokülvik (Prot. 162).

kultivaatorkülvik

Mitte külvik-kultivaator ega külvik ja kultivaator (TE 129).

liikurniiduk

Näide heast terminikasutusest (Meriste 1975: 291).

kuhjasti

Õigem kui heinatõstuk.

kõrrekergit

Õigem kui kõrretõstuk või kõrretõstur (prot. 129).

rühvel 'vaheltharimiskultivaator traktoril'

Meenutati kui sõna, mis ei ole keeles vedu võtnud. Siit saab tuletada ka verbi rühveldama (Prot. 80).

koorel

Märgiti, et EPA õppejõud on kasutanud terminit koorel eelkooriija asemel anmu enne tuletise üldisemat juurdumist (Lõokene 1971: 42).

K u t s e n i m e t u s e d j m

sovhoosnik

Senise sovhoositöölise asemele pakuti kolhoosniku analoogiaal sõna sovhoosnik, mis rahvakeeles oli juba käibel (Lõokene 1971: 46).

talunik, farmer

Küsiti nende nimetuste geograafilist piiri. Leiti, et Euroopas peaksid olema talunikud, Ameerikas farmerid (TE 14.01.71).

agropiloot e agrolendur

Sobivad terminid, korrektsem on agropiloot (Prot. 96).

elevaatoritööline

Mitte elevaatorimasinist (Prot. 159).

viinamarjur

See on viinamarjakasvataja uuenduslik sünonüüm "Vene-eesti sõnaraamatus" (TE 155B).

ühismajand

Pakutud omasõna kolhoosi asemele. See on eriti vajalik juhul, kui jutt ei ole Nõukogude Liidust. Ei sobi rääkida nt Ungari kolhoosist, õigem on siin ühismajand või kollektiivmajand (Prot. 159; TE 14.01.71).

tingühik

Aluseks on sõna tinglik. 1975. aastal ei peetud ratsionaalseks asendada ting- sõnaga mõõt-, soovitati termineid tingtoos, tingtraktor, tingvedur jne. 1980. aastal märgiti, et kasutusel on nt tingtonn ja tinghektar. Samas on kasutatud paralleelselt tingtraktor ~ ühiktraktor ~ mõõttraktor. Väidetati, et kõige parem oleks mõõttraktor ja samuti mõõthektar; tingtraktor sobib olemasolevasse süsteemi, ka ühiktraktoril oli pooldajaid. Küsimus jäi esialgu lahtiseks (Prot. 104, 129).

Vaadeldud materjalist võib järeldada, et põllumajanduse oskuskeelega ei ole asjad kaugeltki korras ja keeleseksioonil on tulnud sellega rohkesti vaeva näha. Palju on termineid, mille täpset tähendust ei teata. Terminite korrastamisel on taotletud eeskätt täpsust ja süsteemsust; kohati tundub, et sellega on pisut liialegi mindud (heinapalli asemele uute vastete otsimine, põllumajandusharude ja majandite nimetused). Tuleb aga hinnata sektsiooni püüdu kaasa aidata selle ala mahuka ja keeruka oskussõnavara ühtlustamisele.

TEHNIKA JA TÖÖSTUSE TERMINOLOOGIAST

21. novembril 1962 kõnelesid prof. L. Jürgenson ja dots. A. Jürgenson sektsioonis tehnikatermini tõlkimise ja loomise põhiprobleemidest. Ettekandeis rõhutati, et olukorda tehnika oskuskeele alal ei saa pidada rahuldavaks. Sõnavõtjad nägid lahendust eelkõige sobivate sufiksiste süsteemikindlas kasutamises.

25. oktoobril 1966 rääkisid R. Kull ja H. Kuldma polütehnilisest terminoloogiast ning andsid ülevaate oskussõnastiku koostamisest (Lõökene 1971: 40).

23. novembril 1976 oli vaatluse all "Vene-eesti tehnika sõnaraamat" (Tallinn, 1975). Ettekandega esines H. Ots (Prot. 110). Kõneleja tõstis esile tähtsa ja vajaliku sõnaraamatu häid külgi (suur maht, edumeelsed vormistuspõhimõtted) ning juhtis tähelepanu ka puudustele (ebaühtlus, deverbaalide rohkus). Leiti, et korrigeerimist vajaksid muuhulgas järgmised üksikterminid (TE 110).

kaevis 'väljakaevatud maavara'

Mitte 'süvend'. Sõnaraamatus on vene termini котлован vasteks märgitud (ehitus)kaevis, (ehitus)süvend. See on eksitav viga, peab olema (ehitus)kaevik.

külmauto

külmutusauto

termosauto

Sõnastikus on terminid автомобиль-рефрижератор ja авторефрижератор, mõlemal vasteks külm(utus)auto, ning автомобиль-ледник, eesti keeles termosauto. Siin pakuti välja järgmine süsteem:

külmauto - автомобиль-ледник

külmutusauto - автомобиль-рефрижератор

termosauto - изотермический автомобиль.

inertspuhasti

Sõnaraamat annab инерционный очиститель - inertsiaalpuhasti.
ohimudel

Vene termini кордовая модель vasteks on ohimudellennuk liiga kitsas.

ohirada e ohiringrada e kordodroom

See termin puudub sõnaraamatus.

valtsagregaat e valtsmasin e valtsseadmestik

Sõnastikus on прокатный стан tõlgitud valtspink, valtsimis-agregaat.

pikim telg

Sõnaraamatus on большая ось - pikem telg.

pöörlemissagedus

vn частота вращения

Et selle sõnaga on vaja moodustada palju liitsõnu, siis on antud variant liiga pikk.

tardeaeg

Sõnaraamatus on время схватывания vasteks tardumisaeg.

kunstnahk

Mitte kožimilt (vn кожимит).

Esitati ka termineid, mis tehnikasõnaraamatus puuduvad, kuna neile pole ilmselt vastet leitud.

kaasnev gaas e kõrvalgaas

vn попутный газ

liuggraafik

vn скользящий график. Varem on seda tõlgitud ka libisev graafik (Prot. 111).

dreenipaigaldi

vn дреноукладчик

pumbalaev e pinnasepumbalaev

vn землеснаряд

Hoolimata mõningatest esitrükis ilmnenud puudustest peeti "Vene-eesti tehnika sõnaraamatut" väärtuslikuks teoseks.

Koosolekutel on käsitletud järgmisi tehnika ja tööstuse termineid.

M a s i n a d, s e a d m e d, n e n d e o s a d

tehnika

masinad

Sõna tehnika on üle koormatud. Ta tähendab inseneriteadust (nt sõnas tehnikaülikool), kuid samas ka palju muud: võtete kogumit, masinat, seadmete kogu, tehnoloogiat jne. Tehnika märgib seega ka masinaid, kuid selles tähenduses tuleks teda tarvitada võimalikult vähe ning kus saab, asendada sõnaga masin, masinad, seadmed, tööriistad jms (Lõökene 1971: 51).

detail

seadis

seade

seadmestik

seadeldis

Tehnikainimestel on vastuväiteid sõna seadeldis kasutamisele. Soovitati teha tähenduslikku vahet järgmise skeemi kohaselt:

- 1) detail (üksikosa) - nt raadioaparaadi lamp;
- 2) seadis (üksiksõlm) - nt toiteseadis, alaldi;
- 3) seade - aparaat ise;
- 4) seadmestik - koosneb mitmest seadmest;
- 5) seadeldis - ebamäärane mõiste, vn установка (Lõökene 1971: 41).

hõljuk 'õhkpadjal liikuv sõiduk'

U. Lahe pakutud sõna (Lõökene 1971: 46).

kaurits

Pakutud ekskavaatori kõrvale. On võimalik ka verb kaurima (Prot. 110).

teehöövel

Mitte autogreider (Meriste 1975: 290).

klimaator või kliimaseade

Konditsioneer eestipärasem sünonüüm (Prot. 126). Konditsioneer peaks õigupoolest olema konditsionaator.

koost (omastav koostu) 'liittoode, mille osad on ühendatud valmistajaettevõttes' (Prot. 129).

kodumasin

Hea termin (Prot. 105; Meriste 1975: 290).

jääkapp, külmkapp

Kiideti nende tarvitamist 1970. aasta ajakirjanduses senise külmutuskapi asemel (TE 14.01.71).

külmur

Sedagi sõna on kasutatud külmutuskapi tähenduses. Leiti, et seda pole vaja, kuna on juba olemas külmkapp ja külmik.

Külmur võiks vajaduse korral tähistada mingit külmutuseta-
det (Prot. 134).

kudumisteljed v kudumismasin

Mitte kudumispink (Prot. 96).

liidendmööbel

Hea oskussõna (Meriste 1975: 290).

ramm

Mitte taraan (vn тара́н). Siit tuletatud verb on rammima
(Lõokene 1971: 115; TE 14.01.71).

ultralühilainesaatja

Mitte ultralühilaine saatja (Lõokene 1971: 11).

vasa 'elektrooniline saatja-vastuvõtja'

See 1980. aastal ilukirjanduses esinenud uudissõna tundus
ajakirjanikele siiski võõras olevat (Prot. 131). (Sõna pä-
rineb eriteadlastelt endilt. Vt T. Erelt, R. Kull, H. Me-
riste "Uudis- ja unarsõnu" Tln, 1985, lk 138.)

armatuurlaud

Mitte meerikulaud ega seadmepaneel (Prot. 91, 142).

barokamber

Mitte barokaamera (TE 14.01.71).

eelpõlemiskambriga mootor

Uus termin, vn форкамерный двигатель (Prot. 132).

hammasliide v hammasvõll-liide

vn шлицевое соединение (Lõokene 1971: 101).

konteiner

Eesti keeles kasutatakse võõrsõna. Võrdluseks toodi soome
sõna kontti, mis vanasti tähendas 'märss, paun' ja nüüd on
kasutusel tähenduses 'konteiner' (TE 26.03.70).

kruvi (laeval) v propeller (lennukil)

Mitte vint - vn винт (TE 28.01.69; Lõokene 1971: 109).

kuular

Peeti otstarbekaks terminiks (Prot. 142).

kuuldem

Kohe ei osatud vastata küsimusele, kas sellist sõna on üldse vaja ja millist kuuldetoru ta peaks tähendama (Prot. 173).

mikrofon

Sõnas tuleb kindlasti hääldada k (TE 11.11.69).

magnetlint

Mitte magnetofonilint (Prot. 102).

manused, furnituur

Sõna furnituur ei tohi kasutada mitmuses furnituurid, sest ta on juba ise mitmuslik. Kõige parem on aga sünonüüm manused. Korduva meenutamise tulemusena on manuseid ajakirjanduses kasutama hakatud (Lõokene 1971: 48; prot. 77, 83, 131).

tarvik

Nii nimetatakse detaili, mis on vabrikust metallilõikepinnile kaasa antud, vene keeles on see принадлежность (Lõokene 1971: 97).

rakis 'seadeldis töödeldava eseme kinnitamiseks tööpingi külge'

Sõna tähendus on laiali valgunud, teda on pakutud ka tarviku sünonüümina, samuti vene termini приспособление vasteks endise abinõu asemel (Lõokene 1971: 41, 97).

raketis 'toetusega vorm betoonist konstruktsioonielementide valmistamiseks' (Lõokene 1971: 41).

tjuubing

Termin tähistab šahtide ja kaeveõõnsuste toetamiseks kasutatavaid metallist või raudbetoonist segmentplaate. Tarvitatud on ka kuju tüübing. E. Nurme arvates nii ei tohi, sest tegemist on inglise sõnaga tubing (sõnast tube), mida tuleb kirjutada häälduspäraselt. Ka vene keeles on тюбинг. Vene termin тюбинговая крепь on seega tjuubingtoestik (Lõokene 1971: 100). ÕS 1976 annab siiski kuju tüübing.

transistor

Sõna kuulub seminar-tüüpi; mitmuse omastav on transistoride, mitte transistorite (Lõokene 1971: 12).

varuosa

Mitte tagavaraosa (Lõokene 1971: 51).

mõõtel v mõõdik

Esimesest on omastav kääne mõõtli, mitte mõõteli (Prot. 134).

paljundi 'teatav arhitekti töövahend'

Mitte paljundaja (Prot. 83).

peegeldi

Mitte peegeldaja (TE 77).

prootonkiirendi

Mitte prootonkiirendaja (Prot. 77).

summuti

Mitte sumbuti (Prot. 173).

aeglustusmõõtur

Mitte deseleomeeter (Prot. 105).

andur

tajur

Mõlemaid on soovitatud vene termini датчик vasteks (Lõokene 1971: 41). (Vrd "Vene-eesti tehnika sõnaraamat" Tln, 1975: датчик - andur; орган воспринимающий, элемент воспринимающий - tajur.)

autolaadur

vn автогрузчик (Prot. 80).

laadur(auto)

vn автопогрузчик. Tõstukauto ~ autotõstuk ei ole selle täpne vaste (Lõokene 1971: 91).

kaadur

Mitte vagunikallutaja (Prot. 77).

kallur(auto)

Vene termini самосвал eesti vasteteks olid varem isetühjendaja, siis isekallutaja, isekalluti ja lõpuks kallur(auto) (Lõokene 1971: 98; TE 77).

otskallur

vn автомобиль-самосвал с задней разгрузкой

külgekallur

vn автомобиль-самосвал с боковой разгрузкой

kolmiskallur

vn автомобиль-самосвал с трёхсторонней разгрузкой (TE 110)

kõikjalliikur (teatud autotüüp)

Mitte kõikjalkäija; hea ei ole ka kõikjalliikuja (Meriste 1975: 290). (Vrd "Vene-eesti tehnika sõnaraamat": вездеход - maastikusõiduk.)

liikur 'igasugune iseliikuv seade' (Prot. 142).

liivapuistur

Mitte liivapuistaja (Prot. 77).

muundur

Mitte muundi (TE 77).

neelur

Sünonüüm sõnale sorbent (vn поглотитель), nt kahjulike li-
sandite neelur (Prot. 123).

paljur 'paljundusaparaat'

1979. aasta uudissõna (Prot. 126).

segur

Mitte segisti (TE 17.11.71).

taigakulgur

sookulgur

1976. aastal kuukulguri eeskujul moodustatud igati õnnestu-
nud sõnad (Prot. 111).

eraldusseade

Siin ei ole võimalik sõna eraldi ja palju parem pole ka
eraldur, järelilikult peab jääma liitsõna (TE 129).

Toodud näidetest on näha, et mitmesuguste autotüüpide,
masinate ja seadmete puhul ei peeta sobivaks tuletusliidet -ja,
vaid eelkõige liidet -ur, harvemini ka -i või -el. Sellesse
süsteemi püütakse viia kõik vastavad terminid.

A i n e d, m a t e r j a l i d

toore (omastav toorme)

1979. aastal levima hakanud uudissõna igasuguse tooraine
täheenduses (Prot. 123, 126).

komposiitmaterjalid

Pakuti vene обустройство vasteks (Prot. 169).

tehismaterjal

Sõna vananenud variant on kunstmaterjal. Märgiti, et uuen-
dust on raske kohe läbi viia, sest rahvakeeles on levinud
täiendsõna kunst- kahes tähenduses: 'kunstlik' (nt kunst-
nahk, kunstkärg) ja 'kunstiline', nt kunstkäsitöö (Lõokene
1971: 36).

plastmass e plast

Liittermineis on õigem plast (mitte plastik), nt klaas-, puit-, paber-, vaht-, kihtplast; plastbetoon, -mört jms. Õige on plastkuul ja plastsuusad, mitte plastikkuul ja -suusad. Viimaseid võib slängis nimetada plastikuteks (Prot. 117, 134).

klaasplast

Mitte klaasplastik (vn стеклопластик). Samuti klaasplast-haagis, mitte klaasplastikust järelhaagis (Lõokene 1971: 99; prot. 124, 126).

vahtplast

Ajakirjanduses esineb küllalt sageli venepärane pseudo-võõrsõna penoplast (Prot. 151, 167, 173).

alumiinium

Käändub nagu seminar, ainsuse osastav on seega alumiiniu-mi, mitte alumiiniumit (Prot. 173). (Pärast VÕK-i otsust 1982 on lubatud ka t-line osastav.)

messing

Ainsuse omastavas on messingi, mitte messingu (Prot. 173).

jäänusmetall

vn металлолом

Kunagine saamatu tõlkevaste metallimurd on sektsiooni abi-ga ajalehekeelest välja tõrjutud. Vahepeal levis vaste va-nametall, ent NLKP XXVI kongressi materjalide tõlkes asen-dati see sisulistel ja stiilikaalutlustel sõnaga jäänusme-tall (Prot. 132, 145).

lausmetall

vn сплошной металл (Lõokene 1971: 99).

metallilaastud

Mitmuslik kuju on parem kui ainsus metallilaast (Prot. 134).

terasplekk

Mitte terasleht (Prot. 134).

kohtbetoon

Monoliitse betooni sünonüüm.

sardbetoon

Sama mis raudbetoon (vn железобетон, армированный бетон).

taribetoon

Sama mis monteeritav betoon, vn сборный бетон (TE 80).

1972. aastast kokkuvõtteid tehes märgiti, et taribetoon ei taha ajalehekeelde minna, kuigi ETA seda sõna pakub (Prot. 83). 1974. aasta ajakirjanduskeele ülevaates kiideti juba taribetooni ja sardebetooni õiget kasutust (Meriste 1975: 291).

pingbetoon

Uus otstarbekas oskussõna varasema eelpingestatud betooni asemel (Lõökene 1971: 41).

kukeroon

gaaskukeroon

Varem olid kasutusel põlevkivituhkbetoon ja põlevkivituhk-gaasbetoon (Prot. 145).

poroloon

See ei ole vahtkummi, nagu paljud arvavad, vaid korrapä-raste pooridega materjal, mida valmistatakse karbamiidist ja sünteetilistest vaikudest (Lõökene 1971: 36).

pärgament

Mitte pergament (Prot. 167).

vaheriie v. linariie (rätsepatöös)

Vene sõna полотно ei saa siin tõlkida lõuend (Lõökene 1971: 96). (Vt ka märksõna maal.)

õli

vaik

tõrv

Vene sõnal смола on mitu võimalikku vastet, tõlkimisel tuleb arvestada konteksti (Lõökene 1971: 99).

T o o t m i s k o r r a l d u s j m

tööstus

Tööstus on rahvamajandusharu (nagu kaubandus), vahel aga tähistab tööstus ekslikult tehast, käitist, vabrikut, et-tevõtet vms, nt võitööstus, pagaritööstus, kudumistööstus seal, kus peab olema võivabrik (= meierei), leivatehas, kudumisvabrik (Lõökene 1971: 51; prot. 96).

keemiamasinatööstus

vn химическое машиностроение (Lõökene 1971: 100).

puidutööstus

Mitte puidutöötlemistööstus (Lõokene 1971: 51; TE 14.01.71).
mustmetallurgia

Mitte must metallurgia (Prot. 108).

pulbermetallurgia v metallkeraamika

vn порошковая металлургия (Lõokene 1971: 97).

palgiparvetus v metsamaterjalide parvetus

Mitte metsaparvetus, vn сплав леса (Lõokene 1971: 115).

elektroonika

Eesti keeles on elektroonika ainult teadusharu, ta ei tähenda nt 'elektroonilised seadmed' (Prot. 148).

tehnikaeesteetika v tööstusesteetika

Vene termini техническая эстетика tõlkimise suhtes esines eriteadlaste seas lahkarvamusi (Lõokene 1971: 101). (Vt ka "Vene-eesti tehnika sõnaraamat": tehnoesteetika.)

tootmisesteetika

vn эстетика на производстве (Lõokene 1971: 101).

sidustehased

sidustööstusharud

Näide heast terminikasutusest (TE 105).

masinatehas

laevatehas

vagunitehas

veduritehas

puidukombinaat

Tehasenimetustes on sageli üleliigne osis ehitus või töötlemine, nagu masinaehitus-, laevaehitus-, vaguniehitus-, veduriehitustehas, puidutöötlemiskombinaat. Nende väljatõrjumist loetakse sektsiooni teeneks (Lõokene 1971: 51; prot. 145).

majaehituskombinaat

Siin ei piisa majakombinaadist (Lõokene 1971: 51).

naftadestilleerimistehas

Mitte naftautmise tehas (TE 14.01.71).

töötlusmetallurgiatehas

NLKP XXVI kongressi materjalides kasutati uut terminit перелый металлургический завод. See on tehas, mis tegeleb suurel määral vanametalli taaskasutamise alusel. Leiti sobiv tõlkevaste (Prot. 132).

eksperimentaalmööblivabrik ("Standard")

Mitte mööbli eksperimentaalvabrik (Prot. 103).

katse-konstrueerimisbüroo

Sobiv termin (Prot. 169).

teadustootmiskoondis

Mitte teadus-tootmiskoondis (Prot. 169).

soojuselektrijaam

vn теплоэлектростанция

Soojuselektrijaam töötab tahke- või vedelkütusel, mille ta muudab elektrienergiaks (Prot. 131).

energiajaam

Vene keeles on termin теплоэлектроцентраль. See on jaam, mis toodab elektrit mis tahes viisil ja annab ka kütet. Iru rajati seda tüüpi jaam, mida alguses nimetati soojus-elektrijaam "Iru". Sektsioon tunnistas selle nimetuse valeks, heaks kiideti Iru energiajaam. Jaama töötajad ise on kasutanud nimetust soojus- ja elektrijaam (Prot. 131, 142).

aatomiküttejajaam

NLKP XXVI kongressi materjalides esines uus termin, vn атомная станция теплоснабжения. Selle otsetõlge oleks aatomisoojusvarustusjaam. Sektsioonis leiti õige, sisust lähtuv vaste (Prot. 132).

veekogurjõujaam e pumpjõujaam

vn высоконапорная и гидроаккумулирующая электростанция
puhverjaam 'jõujaam, kus pumbatakse üles paisjärve vett'
(Prot. 165).

kaevandus

Mitte šaht 'maapinnale avanev käik kaevanduses' (Lõokene 1971: 56; prot. 105).

lahtine kaevandus e murd

vn разрез (Lõokene 1971: 98).

maardla

Kuulub nende uudistetermine hulka, mille läbimineku keele- ja tõlkesektsioon kaasa on aidanud (Prot. 145).

kudumistsehh

Mitte kangrutsehh (Prot. 96).

soojustorustik

Mitte soojustrass; trass tähendab 'kanali, kraavi vms suunda tähistav liin' (Prot. 126).

veevärk

1970. aastal ajakirjanduses kasutatud hea oskussõna (TE 14.01.71).

tehnovõrgud

Mitte insener-tehnilised võrgud (Prot. 159).

tehnohooldus

vn ~~т~~ техническое обслуживание

1976. aastal tarvitatud hea keelend. Lähtutud on põhimõttest, et inimesi teenindatakse, masinaid, seadmeid jms hooldatakse (Prot. 111).

tehnohooldla

Samuti hea termin (Prot. 142).

ümbersead^damine

Mitte tehniline ümberrelvastamine, vn техническое перевооружение (Prot. 132, 134).

tootlikkus

tootlus

Ei ole sünonüümid: tootlikkus (vn производительность) on 'masina töövõime', tootlus (vn выработка) on 'töövõime ajaühikus', see näitab, kuidas töövõime realiseerub tegelikkuses. Varem on выработка tõlkevasteteks olnud ka töötlus, töötus ja väljatöötus, kuid tootlus on neist kõigist parem (töötlus peaks tulenema sõnast töötlemine; töötus on sama mis töötaolek) (Prot. 129).

töötlus

Ei sobi ümbertöötlus (TE 14.01.71).

tööde v väljatööde

Soovitati vene termini разработка vasteks, kasutatud on ka töötlust ja väljatöötlust. Sõna tähendus on lai, kõige üldisemalt 'lahendamine, loomine'. Tööde võib olla nii protsess kui ka lahend, ta võib tähendada tehnikaobjekti loomise kõiki etappe, seeria tootmisse juurutamist jne (Prot. 159).

katsetööted

vn опытно-конструкторские разработки (Prot. 160).

automatiseeritud juhtimissüsteem

Termin on põhjustanud vaidlusi, tema sisu ei olnud selge. Arutleti, kas lühendiks peab olema AJS või AJUS ning kas on vahet automatiseeritud juhtimissüsteemi ja automaatjuhtimissüsteemi vahel (Prot. 111).

metallisaagis

Näide heast terminikasutusest (TE 105).

metalltoode, peenrauakaup vm

vn металлическое изделие, lühendatult метиз

Besti keelde ei sobi metiis (Lõokene 1971: 113).

offsettrükk

Mitte offset-trükk (Prot. 111).

pake (enamasti mitmuses pakmed)

vn пакет

Ei saa tõlkida pakett, see tähendab 'pakike', mis on sobimatu nt kimpuseotud tüvede, saelaudade või maakuivendustorude puhul. Pake võimaldab kergesti moodustada sobivaid liitsõnu nagu pakmemeetod e pakmemenetlus ja pakmeveod (mitte pakettveod) (Prot. 132, 134, 142).

(aheraine) puistang

vn отвал (Lõokene 1971: 96).

põkkühendamine

Hea oskussõna (Prot. 142).

tehaseline valmiäusaste (ehitusdetailide kohta)

vn заводская готовность

Väideti, et seda tõlkelahendust ei saa juba tema tähtsuse tõttu pidada kõige õnnestunumaks, ent midagi paremat pole leitud (Prot. 132).

üksikvõimsus (masinatel, seadmetel)

vn единичная мощность

Mitte ühikvõimsus (Prot. 132).

vahetuskoeffitsient, vahetustegur, vahetuselisustegur

Probleeme tekitas tõlkevaste otsimine vene terminile коэффициент сменности. Leiti, et vahetusiti töötamise koefitsient on liiga pikk, vahetumustegur ja vahetustöötegur ei sobi, ka vahetustegur on küsitav (Prot. 132).

ahelbrigaad 'brigaadid eri vahetuses'

vn сквозная бригада (Prot. 150).

taatlema 'mõõteriistade õigsust kontrollima' (Prot. 126).

rakestama 'seadmeid kohale paigutama'

Ajakirjanduses esinenud harvsõna (Prot. 91, 111).

demonteerima

Mitte süürdmonteerima. Esiteks ei sobi võõrtüvele oma eesliide. Teiseks ei sobi verbiprefiksi üldse soome-ugri keeltesse, nad esinevad indoeuroopa keeltes (Prot. 110).

Korduvalt on sektsiooni koosolekutel vaidlusi tekitanud verb käitama ning samast tüvest tuletatud noomenid käitaja, käitur ja käitis. Nende tähendusi on seletatud mitmeti.

käitama 'käiku andma (tööpink, jõujaama)' (Prot. 102);

'aktiivselt eksploateerima', vrd

kasutama 'passiivselt eksploateerima' (Prot. 110, 142).

käitur 'seade, mis käitab' (Prot. 102);

'käituskast' (Prot. 110).

23. novembril 1976 märgiti, et sel nädalal tekkis ETA vahendusel uus sõna: elektrijaama käitaja (vn эксплуатационник). Leiti, et selle tähendus ei ole selge, ja hoiatati uue sõnaga liialdamise eest (Prot. 110). Järgnevatel aastatel leidis käitaja poolehoidu ja 1983. aastal väideti juba, et käitaja on neid sõnu, mille läbimineku keelesektsioon on kaasa aidanud (Prot. 111, 123, 145).

käitis

Märgiti, et sõna esineb, kuigi paljud seda eitavad (Prot. 91). Tekkis küsimus, kas käitis on termin või hajusa tähendusega üldkeelesõna. Tähenduse selgitamisel pakuti välja mitmeid variante: käitis võib olla mis tahes tööstusettevõtte, tootmisettevõtte, tehase ja vabriku üldnimetus. Ta on saksa sõna Betrieb ja vene предприятие eestikeelne vaste (Prot. 92, 160).

K u t s e n i m e t u s e d

Vene keelele on eriti kutsenimetuste puhul omased sidekriipsuga paarissõnad. Eesti keeles tuleb üldjuhul kasutada liitsõna. Märgiti, et pärast "Vene-eesti kutse- ja ametinimetuste sõnastiku" ilmumist (Tallinn, 1979) on kutsenimetuste kirjutamine vähemalt ETA-s mõnevõrra ühtlustunud (Prot. 126).
tehnik-organisaator

Seda tüüpi ametinimetused on eesti keeles võimatud (Prot. 153).

elektrilukksepp

koostelukksepp

tööriistalukksepp

Mitte lukksepp-elektrik, lukksepp-koostaja, lukksepp-instrumentalist ~ instrumentaallukksepp (Prot. 83, 123, 159; Meriste 1975: 353).

elektriinsener

elektroonikainsener

keemiainsener

Mitte insener-elektrik, insener-elektroonik, insener-keemik (Prot. 169; Lõökene 1971: 116).

masinõmbleja

Mitte õmbleja-motorist (Prot. 131).

kaevur-mehhaanik

Mitte kaevur-mehhanisaator (Lõökene 1971: 101).

santehnik

Eesti keelde ei sobi ka sellised silplühendid. Kõnekeeles on nad olemas, kuid kõne- ja kirjakeele vahet peab tunneta-
ma (Prot. 153).

soojustehnik

Mitte soojusenergeetika tehnik (Prot. 169).

masinladuja

Soovitav variant; kasutatud on ka masinaladuja ning masinalladuja (Meriste 1975: 290).

modelleerija v mueldaja

Mitte modelleerija (Prot. 139).

silmustaja

Mitte tšokerdaja (TE 14.01.71). Kutsenimetuste sõnastikus on чокеровщик - silmustaja.

teimija

Õige, asjatundlik vaste vene sõnale испытатель (Prot. 131).

oskustööline

vn квалифицированный рабочий (Prot. 132).

tsehhijuhataja

Mitte tsehhiülem (Meriste 1975: 353).

jalatsitööline

Kasutatud tööpakkumiskuulutuses kingsepa asemel, et tõsta ameti prestiiži (Prot. 131).

Tehnika ja tööstuse kiire areng tingib mitmete uute mõistete kasutuselevõtu. Keele- ja tõlkesektsioon on järjekindlalt hoolt kandnud selle eest, et ajakirjanduskeelde tulevad terminid oleksid täpsed ja eesti keele süsteemile vastavad.

MAJANDUSE TERMINOLOOGIAST

Majanduse terminoloogiast on sektsioonis kahel korral rääkinud majandusteadlane Uno Mereste: 23. märtsil 1966 (Lõokene 1971: 127) ja 19. detsembril 1984 (Prot. 150). Eriti tema teine ettekanne pakkus rohkesti ka teoreetilist, ta rääkis kirjakeele kihistumisest ja süsteemiteooria mõistete rakendamisest kirja-keeleteoorias. U. Mereste rõhutas, et teaduskeel peab olema täpne ja süsteemne, kuid mitte jäik.

Peale selle on sektsiooni koosolekutel pidevalt kõne all olnud aktuaalsed majandusterminid.

M a j a n d u s t e g e v u s , m a j a n d u s - p o l i i t i k a

teadus- ja tehnikarevolutsioon, teaduse- ja tehnikarevolutsioon, teaduse ja tehnika revolutsioon, teaduslik-tehniline revolutsioon

teaduslik ja tehniline progress, teaduse ja tehnika progress, teaduslik-tehniline progress

Nende terminite ümber on sektsioonis kaua ja põhjalikult vaieldud. 1974. aastal otsustati kasutada kujusid teadus- ja tehnikarevolutsioon ning teaduslik ja tehniline progress. Vaidlused jätkusid, pooldajaid on olnud kõigil nimetatud variantidel. 1978. aastal jäädi endise otsuse juurde põhjendusega, et see on kokkuleppeküsimus ning ei maksa pideva muutmisega segadust tekitada. 1986. aastast alates on aga paremaks tunnistatud teaduslik-tehniline revolutsioon ning olevalt mõistesisust kas teaduse ja tehnika progress või teaduslik-tehniline progress (Prot. 96, 117, 159, 160; Agur 1986).

majandamismehhanism

vn механизм хозяйствования

On selgem kui majandusmehhanism (TE 108).

sotsiaalne ja majanduslik kompleks v sotsiaal-majanduslik kompleks

sotsiaalsed ja majanduslikud nähtused

Mitte sotsiaalmajanduslik kompleks, sotsiaalmajanduslikud nähtused, sest pole olemas sotsiaalmajandust (Prot. 134, 173). (Vrd sotsiaalpoliitika.)

isemajandamine

vn хозяйственный расчёт ~ хозрасчёт

Majandusarvestus ~ majanduslik arvestus on bukvalism, ei sobi ka isemajandus (Lõokene 1971: 100; Orgmäe 1987: 16; TE 17.11.71; prot. 167).

materiaal-tehniline baas

Veel "Poliitika ja majanduse oskussõnastikus" (Tallinn, 1955) on fikseeritud materiaalne tehniline baas. Sektsioonis leiti, et termin on parem kujul materiaal-tehniline baas, ka materiaalne baas (Lõokene 1971: 30).

rahvamajanduse kogutoodang v ühiskonna koguprodukt v ühiskonna kogutoode

Mitte natsionaalne, rahvuslik ega rahvalik koguprodukt. Rahvusega pole sellel midagi tegemist (Prot. 150, 151).

rahvatulu

vn народный ~ национальный доход

Mitte natsionaalne või rahvuslik tulu (Lõokene 1971: 94; prot. 139, 150).

kasum 'puhastulu'

tulu 'sissetulek'

Ei ole sünonüümid (Lõokene 1971: 29).

kasutegur

Mitte kasuliku tegevuse koefitsient (Meriste 1975: 353).

enamsoodustusrežiim

Mitte enamsoodustatud režiim. Lihtsamast tekstist võiks kasutada veelgi lühemat varianti soodustusrežiim (Prot. 92).

toitlusprogramm

On parem kui esialgu tarvitatud toitlustusprogramm, sest

toitlus on laiem mõiste kui toitlustus (Prot. 131).

viend

1981. aastal on seda uudissõna kasutatud viisaastaku sünonüümina (Prot. 134).

stagflatsioon 'olukord, milles inflatsioon ja hindade tõus põimuva majanduse seisakuga'

Termin on loodud Ameerika majandusteadlaste poolt (Meriste 1975: 289).

asutis

Pakutud üldmõiste asutuste, ettevõtete, organisatsioonide jt kohta; vn учреждение. Ei ole asutuse, vaid institutsiooni sünonüüm (Orgmäe 1987: 17; prot. 160).

public relations (PR)

Inglise keeles tähistab see termin suhete hoidmist avalikkusega. Välisfirmades on olemas vastavad osakonnad, seal on see tavaline mõiste. Meil pole selline nähtus veel päevakorral, mistõttu puudub ka oma termin, kasutatakse tsitaatsõna (Prot. 176).

monopol

Kurdeti, et sõna tähendus kipub laienema ka kapitalistlikule kontsernile, see ei ole õige (TE 26.01.68).

mitmemaine v hargmaine (firma, kontsern, sündikaat, korporatsioon)

Terminit kasutatakse juhul, kui emafirma on ühel maal ja tütarfirmad mujal. Varem on käibel olnud võõrsõna transkontinentalne või transnatsionaalne. On tarvitatud ka omasõna rahvusülene, kuid see pole täpne, sest rahvustega pole siin midagi tegemist (Prot. 153, 169).

tootmisala

vn производство üks võimalikke tõlkevasteid (Prot. 132).

hulgitootmine

vn массовое производство (TE 110).

põhitootmisfondid

tootmise põhifondid

Need on erineva sisuga mõisted, vene keeles vastavalt основные производственные фонды ja основные фонды производства (Lõokene 1971: 96).

tootlikkus 'võime toota'

tootlus 'tootlikkuse suurus'

Ei ole sünonüümid (Lõokene 1971: 30).

tootlus, jõudlus, produktiivsus, viljakus

Vene termini производительность tõlkimiseks on mitu võimalust olenevalt kontekstist. Õige on nt masina ja töölooma jõudlus, karja produktiivsus, tööviljakus (Lõokene 1971: 97).

tagasisaam, tagasiandam, saadam, kasulik efekt, efektiivsus, tulemuslikkus, tasuvus, tootlus

Välja on pakutud rohkesti vasteid vene terminile отдача.

Neist tootlus esineb ainult liitsõnas fonditootlus - vn фон-доотдача (Prot. 126, 132, 167).

kvaliteedi kujundamine

vn управление качеством

Esialgu oli käibel kuju kvaliteedi juhtimine, pakuti ka kvaliteedi reguleerimist. Alates 1976. aastast on juurdunud kvaliteedi kujundamine (Vint 1977; prot. 108, 109, 111).

(kodu)tööndus, käsitöö, kalastus ~ kalapüük, küttimine, käitis, teenistus, äritsemine jne

On rohkesti kontekstist olenevaid võimalusi vene sõna промысел tõlkimiseks (Lõokene 1971: 97).

laondus

hotellindus

On mitmeid liitsõnu põhisõnaga majandus, millel majandusega otseselt seost pole, nt laomajandus, hotellimajandus. Selistel juhtudel on õigem kasutada ndus-liidet (Prot. 160).

majandkond, piirkond, seoskond, valdala

Pakutud (põllumajandus)regiooni asemele (Prot. 113, 126, 161).

K a u b a n d u s

kaubandussuhted

Vn торгово-экономические отношения

Mitte kaubanduslik-majanduslikud suhted, see väljend sisaldab tautoloogiat (Prot. 167).

kaubanduslikud ja majanduslikud sidemed

Mitte kaubanduslik-majanduslikud sidemed (Prot. 159).

tarnima

vn поставлять

Keele- ja tõlkesektsioon on selle uudissõna läbiminekuks kaasa aidanud. Alguses ei olnud selge sõna tähendus ja vahetkord sõnaga hankima. H. Meriste pidas seda vajalikuks majanduse ja õigusteaduse terminiks, mille tähendus ei ole 'enda-le midagi hankima', vaid 'varem sõlmitud lepingu põhjal müüma' või 'kedagi varustama, kellelegi muretsema või kaubana saatma' (Prot. 80, 91, 145; Meriste 1975: 287).

Huvitav on märkida, et samakujulisest sõnast oli juttu ka Katrin Villemsoni ettekandes A. H. Tammsaare loomingu eripärasest sõnavarast. Tammsaare on sõna tarnima kasutanud tähenduses 'mitmekordseks nõuelduma pastlaid või pükse' (Prot. 118).

tarne

Tuletis sõnast tarnima. Selline variant on sobivam kui tar-ning, sest ta võimaldab kergesti moodustada liitsõnu ja sõnauhendeid, nt tarneleping, tarneplaan, tarnete põhimäärused jne (Meriste 1975: 287).

ringlus

käive

Ei ole sünonüümid. ENE järgi on ringlus 'töösaaduste (kaupade) vahetamine raha vahendusel', käive aga 'materiaalsete ja rahaliste vahendite ringkäik kui perioodiliselt korduv protsess'. Õige on käive, mitte läbikäive (TE 26.01.68, TE 77).

realiseerima

On sõna müüma sünonüüm. Toodang on realiseeritud, kui raha selle eest on laekunud. Kahjuks kasutatakse võõrsõna realiseerima liiga palju.

realisatsioon 'realiseeritud e müüdud toodang' (Prot. 150).

esmatarbekaubad

vn товары первой необходимости

Uudissõna, mis 1976. ja 1977. aastal leidis pooldajaid (Prot. 111).

üldnõutavad kaubad

vn товары массового спроса

Termin esineb sellisel kujul NLKP XXVI kongressi materjalide tõlkes. Hästi on vällditud sõna massiline (Prot. 132).

puudujääk e defitsiit

Meenutati omakeelset unarusse jäänud sünonüümi (Lõokene 1971: 48).

mess

vn ярмарка

Algul polnud selge sõnade laat ja mess tähenduslik vahe. Keelesektisioonis leiti, et rahvusvahelise hulgitüügilaada tähenduses ei sobi laat, parem on mess (Lõokene 1971: 76; prot. 82, 109, 131).

T ö ö k o r r a l d u s

töökorraldus

vn организация, устройство

Ei tohi liialdada mehhaaniliste tõlkevastetega organisatsioon ja organiseerimine, eesti keeles on parem korraldus. Nt konstitutsioonis on senise töö teadusliku organiseerimise asemel kasutatud kuju teaduslik töökorraldus (Prot. 117, 131).

tööhõive

vn занятость, sks Beschäftigung

Tööhõive on keele- ja tõlkesektisiooni kaudu keelde tulnud sõna, varem olid kasutusel töösserakendatus ja tööga kindlustatus. Sektsioonis asuti otsima paremat vastet. Ei lähtunud enam sõnaühendist töösse rakendama, vaid tegusõnast hõivama ning jõuti hõivatuse ja hõivuse kaudu tuletiseni hõive, mis sobib ka liitsõnade ja sõnaühendite moodustamiseks: tööhõive, vaeghõive, täishõive, osaline hõive, üldine hõive (Lõokene 1971: 45; prot. 83, 145).

tööpuudus

Töötus on vn безработица liiga otsene tõlge (Lõokene 1971: 111).

töödistsipliin

tootmisdistsipliin

Ei ole sünonüümid: töödistsipliin käib üksiktöölise või brigaadi kohta, tootmisdistsipliin on finantsdistsipliini analoog, s.t ettevõtete kinnipidamine plaanidest jms (Prot. 153).

tööosaluskoefitsient

Näide otstarbekast oskuskeelekasutusest.

töövõtutöö

On samuti otstarbekas termin (Prot. 142).

töövõtuorganisatsioon

Mitte tööettevõtuorganisatsioon (Prot. 96).

brigaaditöövõtt

Mitte brigaaditööettevõtt (Prot. 134).

ametipalk (kindel kuupalk)

vn оклад (Lõokene 1971: 95).

tasu (töö eest)

vn возмещение tähendab 'hüvitus, tasu'; hüvitus 'heakste-
gemine' pole siin õige (Lõokene 1971: 106).

materiaalne ergutus, stimuleerimine, virgutus (hea töö eest)

Mitte materiaalne hüvitus (Lõokene 1971: 29).

R a a m a t u p i d a m i n e, p l a n e e r i m i n e

raamatupidamine

vn бухгалтерский учёт

Mitte raamatupidamislik arvestus ega raamatupidamisarves-
tus (Lõokene 1971: 102; prot. 132).

arveldus 'maksekohustuste õiendamine'

kalkulatsioon, arvutus

Võimalikke vasteid vene terminile расчёт (Lõokene 1971: 98).

arvestus (nt raamatupidamine)

vn учёт (Lõokene 1971: 100).

arvutus

vn вычисление, исчисление (Lõokene 1971: 92, 94).

palgaarvutaja

Mitte palgaarvestaja. Raamatupidamise termin on palga arvu-
tamine, arvestus on kindlas korras majandusliku informatsi-
ooni talletamine (Lõokene 1971: 30).

(jooksev) konto

vn текущий счёт (Lõokene 1971: 99).

ristbilanss e maatriksbilanss

vn шахматный биланс (Lõokene 1971: 101).

võrkskeem (teatud prognoosimisvahend)

On parem kui tema sünonüüm võrkgraafik (Prot. 96).

toiminguid sooritama

Võrkplaneerimise terminoloogias soovitati termini tegevusi
täitma asemel kasutada toiminguid sooritama (Lõokene 1971:
30).

esialgne plaan, esialgsed plaanilised arvnäitajad

vn плановые намётки (Lõokene 1971: 96).

projektid ja eelarved

vn проектно-сметная документация (Lõokene 1971: 104).

R a h a n d u s, h i n n a p o l i i t i k a

rahandus e finantsmajandus, rahaasjandus

vn финансы, финансовое хозяйство

Ei sobi finantsid (Lõokene 1971: 110; TE 77; prot. 131).

rahandaja

1976. aastal ajakirjanduses esinenud uudne sõna senise fi-
nantseeri asemel (Vint 1977).

finantsmajandustegevus e rahandustegevus

vn финансово-хозяйственная деятельность

Mitte finants- ja majandustegevus.

majandustegevuse finantstulemused

vn итоги финансово-хозяйственной деятельности (Prot. 131).

finantsmajanduslikud näitajad

Õige termin (Prot. 134).

enesefinantseerimine, isefinantseerimine

vn самофинансирование

On väidetud, et õige on ainult esimene variant. Kasutatakse

siiski mõlemat kuju ja isemajandamise analoogial sobib ka isefinantseerimine (Prot. 167, 173, 176).

tasuvus, isetasuvus

Üldjuhul piisab sõnast tasuvus, isetasuvus on eelistatav juhul, kui soovitakse rõhutada dotatsiooni puudumist (Prot. 176).

kapitalimahutused

kapitaalmahutused

Sarnasuse tõttu kipuvad need terminid segamini minema. Segaduse vältimiseks pakuti kapitaalmahutuste asemele terminit investeeringud.

investeeringupank v investeeringupank

Mitte investitsioonipank (TE 14.01.71).

laen e krediit

Tarbetu on väljend laenud ja krediidid (Prot. 167).

intress

intressimäär

Ei ole sünonüümid. "Võõrsõnade leksikoni" järgi on intress van. 'kasuprotsendid (nt hoiuselt)', intressimäär on 'protsendi tõus või langus'. Nende asemele pakuti ka omakeelseid vasteid kasvik ja kasvikumäär (Prot. 150).

raha

Selle asemel on ajakirjanduses hakatud kasutama ebamäärase sisuga sõna vahendid (Prot. 173).

hind

maksumus

Mõlemad võivad olla vene terminite цена ja стоимость vasteteks. Nende tähendus on mõnevõrra erinev: hind on kaubaühiku, maksumus teatud kaubakoguse eest makstav summa. Peale selle võib стоимость eesti keeles olla veel (lisa)väärtus, (elu)kallidus; стоимостные показания on rahalised näitajad (Lõökene 1971: 99, 101; prot. 105).

leppehind

Mitte leppeline hind (Prot. 169).

aineline huvi

vn материальная заинтересованность (Prot. 176).

K u t s e n i m e t u s e d

asjaajajadirektor v korraldajadirektor

Mitte direktor-korraldaja (TE 14.01.71).

asedirektor

Kunagi arvati, et siin ei sobi liitsõna. Liitsõnalise kuju käibeleminekus on sektsioonil oma osa (Prot. 166).

erapalgaline

vn домашний работник

Erapalgaline on isik, kes töötab teise eraisiku juures lepingu alusel, tööde täpne sisu pole määratletud. Seetõttu ei sobi koduabiline, sest nt teadlase või kirjaniku sekretär ei ole koduabiline. Teise tähendusega on ka kodustöötaja, vn надомник (Prot. 176).

ärimees

vn деловой человек

Teoinimene on mõnes kontekstis väärtõlge. Ärimees on eesti keeles vajalik sõna, sest nt Saksa bisnesmen ei ole õnnestunud ühend (Prot. 83).

D e m o g r a a f i a

rahvastik

vn население

Demograafia terminiks ei sobi elanikkond (Prot. 111, 115, 134; Meriste 1975: 290).

rahvaarv

Mitte elanikkonna arvukus. Vene keeles ei ole sõnade число ja численность kasutamine reeglipärane, eesti keeles aga tuleb teha vahet arvu ja arvukuse vahel, kuigi seda sageli ei tehta. Ekslikult kasutatakse arvu asemel arvukust. Arvukus tähendab 'suurearvulisus' ja väike arvukus on võimatu sõnaühend. Rahvaarv saab aga olla just suur või väike, mitte madal või kõrge (Prot. 134, 148, 150).

rahvaloendus

vn перепись населения (TE 150).

sündimus, suremus

Mitte sündivus ja surevus (Meriste 1975: 290).

ÕIGUSTEADUSE TERMINOLOOGIAST

19. detsembril 1962 arutati sektsioonis juriidilise oskussõnastiku maketti (Lõökene 1971: 33). Leiti, et maketis pole mitmete sõnade sisu kindlalt piiritletud, on toorlaene vene keelest ja kohmakaid väljendeid. Puudusid sõnad leiutus- ja patendiõiguse alalt, samuti vajalikud sõnad nagu alev, eraettevõtlus, pagulane, süüdistusakt, vastastus, äritsemine. 1971. aastal ilmunud õigusteaduse sõnastikus on need sellisel kujul olemas (v.a eraettevõtjalik tegevus eraettevõtluse asemel).

27. aprillil 1971 pidas juuraterminoloogiast ettekande Enn Ridamäe ajakirja "Nõukogude Õigus" juurest. 21. septembril 1977 oli kõne all uue NSVL konstitutsiooni ja peamiselt seal esinevate õigusteaduse terminite tõlkimine eesti keelde.

Ü h i s k o n d l i k e l u ,
k o d a n i k e õ i g u s e d j a k o h u s t u s e d

rahvuslik-riiklik korraldus

Selline terminikuju on fikseeritud konstitutsioonis. Konstitutsiooni projektis oli väljend (NSV Liidu) rahvuslik ja riiklik korraldus, seda võib mõista ka nii, nagu räägitaks kahesugusest korraldusest (Prot. 114).

avalik kord

ühiskondlik kord

Nende sõnade tähenduse üle on palju vaieldud. On leitud, et need ei ole samatähenduslikud sõnad: avalik kord (vn общественный порядок) tähendab inimeste käitumist avalikes kohtades, ühiskondlik kord (vn общественный строй) aga ühiskonnakorda, formatsiooni (Lõökene 1971: 34; TE 27.04.71; prot. 83, 114, 117).

korrakaitse

Peeti paremaks variandiks kui avaliku korra kaitse, kuigi konstitutsioonis on kasutatud just viimast (Prot. 114).

haldus(-)

See sõna võib olla vasteks kolmele venekeelsele sõnale: управление, административный, хозяйственный. Toodi näiteid erinevate kasutusvõimaluste kohta (Prot. 114, 117).

administratiivne haldamine

vn административное управление

haldusakt

vn акт управления

riigihaldus

vn государственное управление

haldustegevus

vn административная деятельность

territooriumi haldusjaotus, vastavalt ka territoriaalne haldusüksus

vn административно-территориальное деление

administratiivkaristus, administratiivtrahv

Leiti, et siin ei ole halduskaristus ja haldustrahv täpsed: on instantse, kes pole haldamisega seotud, aga omavad administratiivkaristuse või -trahvi määramise õigust.

administratiivne korraldus, halduskorraldus

Esimene neist on fikseeritud konstitutsioonis, kuigi sektioonis pakuti teist.

halduskulud

vn административно-хозяйственные расходы

Pole vaja kahesõnalist varianti haldus-administratiivkulud.

haldusprorektor

vn проректор по хозяйственной части

haldusosakond

Sobiv termin.

haldusharu

Sellisel kujul esineb termin konstitutsioonis, projektis oli haldusala.

harukondlik

Sobiv termin.

täitev ja korraldav organ

Nii on termin esitatud konstitutsioonis. Projektis oli täidesaatev ja korraldav organ, selle asemele pakuti ka täitev-korraldav organ (Prot. 114).

alaline 'alati, tihti esinev, korduv, sage; igavene'

alaline 'kestev, vältav, pidev, püsiv, samasuunaline'

Üldkeeles on need sõnad sünonüümid. Oskuskeeles on võimalik vajaduse korral kokkuleppeliselt tähendust eristada, kuid see vajadus pole kindel. Vaieldi, kas nt elukoht ja komisjon on alalised või alatised (Prot. 117).

referendum e rahvaküsitlus

Need on sünonüümid (Lõökene 1971: 48).

rahvahääletus

Mitte rahvushääletus. Rahvahääletus ei ole referendumi sünonüüm (Meriste 1975: 290; prot. 114).

üldrahvalik arutelu ~ arutlus

See väljend on küllaltki pikk, kuid temaga ollakse harjunud. Lühemal variandil rahvalik arutlus on juba teine tähendusvarjund. Võimalik on rahvaarutlus rahvaküsitluse analoogial (Prot. 176).

isik, üksikisik

isiksus

Vene sõna личность tõlkimine ainult sõnaga isiksus on sageli väär. NSVL konstitutsiooni tõlkes on õigesti arvestatud konteksti, nt развитие личности on tõlgitud isiksuse arene-mine, неприкосновенность личности - isikupuutumatus, государство и личность - riik ja üksikisik (Prot. 114, 131).

välisriigi kodanik

Konstitutsioonis peeti vajalikuks kasutada sellist varianti, projektis oli välismaa kodanik.

nõdrameelne

Nii oli vn умолишённый tõlgitud konstitutsiooni projektis ja seda ei muudetud, kuigi asemele pakuti veel nõrgamõistuslik, vaimuhaige, teovõimetu, vastutusvõimetu (Prot. 114).

omand, omandus

Ei ole jõutud selgusele, kas need on sünonüümid või erinevad terminid. Vaidlusi on põhjustanud ka sõna eraomandus. Üld-

keeles on see loomulik sõna, kuid juristide arvates seostub eraomandus eksploateerimisega ning seepärast on nõutav terminikuju isiklik omand, mis on fikseeritud ka konstitutsioonis (Prot. 114, 153).

sotsiaaltooldus

sotsiaalkindlustus

vn социальное обеспечение ja социальное страхование

Need on erinevad mõisted, esimene on laiem kui teine (Prot. 114).

trükivabadus

Mitte ajakirjandusvabadus (Prot. 173).

õigus eluasemele

õigus tööle

Ühtsuse huvides jäeti konstitutsiooni tõlkes kasutamata muidu õnnestunud termin eluasemeõigus. Kõikjal ei saa sellist liitsõnalist kuju tarvitada, nt tööõigus ei tähenda enam sama mis õigus tööle: esimene on objektiivne õigus, õigusnormide kogumik, teine on subjektiivne õigus.

tööolud

Konstitutsioonis fikseeriti sobivam variant kui projektis esinenud töötingimused.

kehaline töö

Mitte füüsiline töö (Prot. 114).

vanaduspuhkus

On parem kui väljateenitud puhkus.

vanusetasu

Väga kohmakas tõlge on tasu väljateenitud aastate eest (Prot. 165).

vanusepension

Nii on konstitutsioonis tõlgitud vn пенсия по возрасту, see tunnistati paremaks kui vanaduspension (Prot. 115).

toitja kaotus

Mainiti, et see on juuratermin (Prot. 114).

kohus

kohustus

kohustis

Need on erinevad mõisted, mida ei tohi segi ajada. Kohus on

vene keeles долг, kohustus - обязанность. Kohustis on ENE järgi tsiviilõiguslik suhe, mille üks pooltest (võlgnik) on kohustatud teise poole (kreeditori) kasuks sooritama mingi teo (üle andma vara, tegema töö, maksma raha vms) või hoiduma seda tegemast ning kreeditoril on õigus nõuda, et võlgnik oma kohustuse täidaks. Õigesti on termineid kasutatud nt väljendis kohustus täita kohustis (TE 27.04.71; prot. 114).

Õ i g u s a l a n e t e g e v u s ,
s e a d u s a n d l i k u d a k t i d

õigusabi

Konstitutsioonis on kasutatud sellist kuju projekti juriidilise abi asemel (Prot. 114).

õigustalitus

On parem kui juriidiline teenistus või teenindus (vn юр/иди-ческая служба). Neil on õigupoolest teine tähendus. Kasutatud on ka kuju juriidiline talitus (TE 14.01.71 ja 27.04.71; prot. 83).

õigusnõuandla

Mitte juriidiline nõuandla ega juriidiline konsultatsioon.

õigusnõuandja

Sünonüüm sõnale juriskonsult (TE 27.04.71).

(kuritegude) preventsioon 'õiguserikkumiste ennetamiseks tehtav töö'

vn профилактика преступлений

Eesti keeles ei sobi profülaktika, see on meditsiini ja tuletõrje termin (Prot. 103, 126; Vint 1977).

õigusteaduse doktor

Mitte juriidiliste teaduste ega õigusteaduste doktor (TE 27.04.71).

pädevus

Seda omasõna on pikka aega soovitatud kompetentsi asemele, selline kuju on fikseeritud ka konstitutsioonis (TE 27.04.71; prot. 114).

seadus

seadusandlus

Sageli kasutatakse seadusandlust ekslikult seal, kus peab olema seadused või seadusandlikud aktid. Seadusandlus on tegevus, mitte dokumentide kogum. Õige on seaduslikkus, mitte seadusandlikkus (TE 27.04.71; prot. 159, 160, 173).

seadus

Vabamas kasutuses võib seadus olla üldmõiste kõigi seadusandlike aktide kohta. Rangelt võttes on seadused aktid, mida annavad välja NSV Liidu ja liiduvabariikide ülemnõukogud.

seadlus

Seadlus on Ülemnõukogu Presiidiumi akt.

määrus

Määrusi annab Ministrite Nõukogu, neid võivad anda ka koh-tunikud.

korraldus

Korraldus on Ministrite Nõukogu või mingi muu konkreetse haldusorgani akt.

otsus

Otsuseid võtavad vastu NLKP Keskkomitee pleenumid, RSN täi-tevkomiteed, koosolekud (Prot. 160, TE 160).

seadustik

põhiseadus

Head terminid, mida 1940. aasta järel pikemat aega ei ka-sutatud (TE 27.04.71).

lõik v lõige 'paragrahvi osa seadustes'

kärbe 'lühendus, lühendatud koht'

Sageli kasutatakse kärbet valesti lõigu tähenduses (Lõoke-ne 1971: 54; TE 27.04.71; prot. 91, 142).

paragrahv

punkt

artikkel

Vene sõna статья tõlkimiseks on mitu võimalust, artikkel on õige ainult rahvusvahelistes lepingutes.

preambula v preambel

Võõrsõna on õige ainult rahvusvaheliste lepingute puhul. Mujal, nt koodeksis, on õigem sünonüüm sissejuhatus (TE 27.04.71).

sätestama, sättima

On vaieldud, kas need on võrdsed terminid või on sättima ainult kõnekeelne sõna (Lõökene 1971: 34; TE 27.04.71).

K u r i t e g e v u s (TE 27.04.71)

kuritegu 'tegu või tegevusetus, mida karistatakse kriminaal-seaduste järgi'

Väljendil kuritegu sooritama on mingi positiivne tähendusvarjund, seepärast on õigem kuritegu toime panema. Kuritöö ja roim ei ole terminid, neid võib kasutada ainult vabamas tekstis.

kuritegevus

Roimarlus on ainult üldkeeles sõna.

kriminaalkuritegu

Rangelt võttes on see tautoloogiline liitsõna ja juuraterminina mõttetu, õigusteaduse sõnastikus seda esitatud ei ole. Üldkeeles on kriminaalkuritegu siiski levinud ja ÕS-is on see sõna antud.

kuriteo koosseis

Selle mõiste alla kuuluvad karistatavaks tunnistatud teo tunnused: objekt, subjekt, objektiivne ja subjektiivne külg.

kurjategija

Mitte kuriteo toimepanija.

täideviija

organisaator

kihutaja

kaasaaitaja

Terminid kuriteost osavõtjate tähistamiseks.

mõrvar, tapja

Täpne juuratermin on tapja, ajakirjanduses võib kasutada ka sõna mõrvar.

mõrv 'inimese tahtlik tapmine'

Sobib terminiks.

avalik vargus

salajane vargus

Need ajakirjanduskeeles tugevalt juurdunud terminid on põhjustanud korduva vaidlusi sektsiooni koosolekutel. Õigusteaduse sõnastik annab avalik vargus - грабёж ja salajane vargus - кража, kuigi nende väljendite kohmakust kritiseeriti juba sõnastiku maketi puhul ja neid on hiljemgi taunitud. Üldkeele seisukohalt oleksid õiged vastavalt riisumine ja vargus. E. Ridamäe oma ettekandes selgitas asja teisiti: riisumine on üldmõiste, mis hõlmab röövimise (vn разбой), avaliku varguse (vn грабёж) ja salajase varguse (vn кража). Vahe röövimise ja avaliku varguse vahel on see, et röövimisel kasutatakse eluohtlikku vägivalda (Lõokene 1971: 34; TE 27.04.71 ja 17.11.71; prot. 83, 109).

pisiriisumine

pisiriisuja

Õnnestunud terminid.

äraajamine, ärandamine

Juristid eristavad olenevalt eesmärgist (sõiduki) äraajamist ja vargust. Soovitati kasutusele võtta termin äraviimine, mis tähendaks mitte ainult sõiduki, vaid ükskõik millise objekti ebaseaduslikku omastamist ajutiseks kasutamiseks. Hiljem asendas selle sõna ärandamine.

ebaseaduslik tulu

On täpsem kui hõlptulu või mittetõine tulu (Prot. 169).

K o h t u k o r r a l d u s ; k a r i s t u s e d j m

kohtu-

Nii tuleb tõlkida vn юстиция, nt kohtuvõimud, mitte justiits, kohtudepartemang, mitte justiitsdepartemang (Lõokene 1971: 110).

konstitutsioonikohus

Mitte konstitutsiooniline kohus (TE 77).

kohtuotsuse uuesti läbivaatamine

Kohmakas väljend õigusteaduse sõnastiku maketis, samal ku-

jul on ta antud ka sõnastikus (Lõokene 1971: 34).

juurdluse toimetamine

Vene termini проведение расследования hea tõlkelahendus (Prot. 105).

kahtlustatav

süüdistatav

kohtualune

süüdimõistetu

õigeksmõistetu

Neid on mainitud kui õigusteaduse oskussõnu. Õige on süüdis-
tatav, mitte süüdistatu (TE 27.04.71; prot. 77).

valesüüdistus

vn ложное свидетельство

Mitte võltsitud süüdistus (Lõokene 1971: 113).

süüpink

vn скамья обвиняемых

Mitte süüaluste pink (Lõokene 1971: 114; prot. 77, 105).

süüditunnistama, süüdi mõistma

Tavalisem vorm on esimene, teist kasutatakse ainult väljen-
dis süüdi mõistma millegi eest.

karistust mõistma

Siin on verb mõistma tavaline (TE 27.04.71).

karistuse kohaldamine

Mitte karistuse rakendamine (Meriste 1975: 290).

karistust ära kandma

On üldiselt õigem kui karistust kandma, kuid see nõue pole
absoluutne (TE 27.04.71).

kinnipidamiskoht

vn место заключения

Kinnipidamiskohad jagunevad range režiimiga, tugevdatud re-
žiimiga ja üldrežiimiga kinnipidamiskohtadeks. Ametlikult
ei ole lubatud vaheldus range režiimiga ~ rangerežiimiline
kinnipidamiskoht, ajakirjanduskeeles seda siiski võib (Lõo-
kene 1971: 94; TE 27.04.71).

koduarest

Mitte kodune arest (Prot. 77).

istuma

See on kõnekeelne sõna, mis juuraterminiks ei kõlba.

katseaeg

Sõna on sektsiooni koosolekul mainitud.

tingimisi

Mitte tingimusi.

karistatus

vn судимость

See sõna kipub segi minema oma paronüümiga karistus, neid tuleb eristada. Karistatus on isikul alates kohtuotsuse jõustumisest kuni teatud aja möödumiseni karistuse kandmisest (TE 27.04.71).

vallandama

Hea termin. Kurdeti, et ajakirjanduses kuritarvitatakse selle asemel väljendit (kohalt) maha võtma. Rangelt võttes ei sobi vallandama omal soovil lahkumise puhul, sel juhul peab olema töölt vabastama (Prot. 155).

majandusvaidlus

Sektsiooni soovitusel on konstitutsiooni tõlkes kasutatud liitsõna, projektis oli majanduslik vaidlus (Prot. 114).

töövaidlus

Mitte töötüli.

maksmine

väljamaksmine

Neid termineid tuleb eristada.

ajatama 'maksmist mitmele tähtajale jaotama'

(TE 27.04.71).

ajaldi 'õigel ajal'

vn в срок, своевременно (Lõökene 1971: 34).

POLIITIKA TERMINOLOOGIAST

Poliitilisest sõnavarast on teatud määral juttu olnud seoses V. I. Lenini teoste tõlkimisega. 30. mail 1962 tutvustasid mõningaid tõlkeküsimusi Endel Orgmäe ja Vladimir Pirson (Lõokene 1971: 125), 1985. aasta 18. novembril rääkis E. Orgmäe teoste uue väljaande redigeerimisprobleemidest (Prot. 156). Viimane ettekanne on ilmunud kogumikus "Keelesõnumik" (Tallinn, 1987). Märgiti, et marksismi-leninismi klassikud ise tundsid paljusid keeli ja neil olid oma nõuded tõlgete kohta, eelkõige on nad tõlkijalt nõudnud selle tegelikkuse tundmist, mida tõlgitav teos peegeldab. E. Orgmäe rõhutas, et Lenini teoste redigeerijad peavad eriti oluliseks terminoloogilist ja stiililist ühtsust kogu väljaande ulatuses.

Et poliitika on ajakirjanduses igapäevane teema, siis on keelesektsioonis pidevalt tulnud lahendada ka jooksvaid terminiküsimusi.

R i i g i d j a n e n d e h a l d u s j a o t u s

riik, maa

Vene sõna страна tõlge oleneb kontekstist. Vale on nt lause "Maal algas demonstratsioonide laine", p.o riigis (Lõokene 1971: 109).

arenevad maad e arengumaad

1965. aastal soovitati neid vasteid vene terminile развивающиеся страны (Lõokene 1971: 98). Tänapäeval kohtab ajakirjanduses peamiselt teist varianti.

blokkidevälised riigid, blokkidega mitte liitunud (mitteliitunud) riigid, blokkidest eemalejäänud riigid

1963. aastal otsiti sektsioonis tõlkevastet vene terminile неприсоединившиеся государства, pakuti nimetatud võimalusi

(Lõokene 1971: 95). Tänapäeval on juurdunud neist lühem variant blokivälised riigid.

riik, reich

Leiti, et sks Reich võiks eesti keeles üldjuhul olla riik, nt liitsõnas riigikantselei jne. Ainult spetsiaalselt ajaloolist koloriiti rõhutades võib tarvitada varianti reich.

liiduriik

Mitte föderatiivne riik. Jutt oli riigist, mille kuulutasid välja Küprose türklased (Prot. 102).

liitvabariik

Juba 1972. aastal märgiti, et on olemas terminid Liidupäev, liidukantsler jt, aga liitvabariik ei saanud keelevälistel põhjustel kasutusele tulla (TE 80). Käibele läks see termin 1983. aastal ühendis Saksamaa Liitvabariik (VÕK-i otsuse alusel).

islamivabariik

Õige on ühend Iraani Islamivabariik, mitte Iraani Islami Vabariik (Prot. 131).

agressorriik

Mitte riik-agressor (Lõokene 1971: 116).

krai

Tšehhoslovakkias on kraid, mitte oblastid (TE 14.01.71). Vene sõna край võib olla ka üldisema tähendusega, tõlkes ümbrus, kant vms (Prot. 173).

komitaat v ringkond (Ungaris)

Mitte § (Szolnoki) oblast (TE 77).

krahvkond

ringkond

Krahvkonnad on Inglismaal, ringkonnad USA-s (Prot. 96).

kommuun

piirkond

provints (Itaalias)

it commune, regione, provincia

vn коммуна, область, район (Prot. 80).

osariik v liidumaa

Mitte land (Lõokene 1971: 77; TE 14.01.71, TE 77).

anklaav 'maa-ala, mis kiiluna tungib teise riigi territooriumi sisse või on täiesti seal sees' (TE 77).

eikellegimaa

Kiideti kui ilusat eestipärast vaheldust neutraalse tsooni asemel (Prot. 123).

territoriaalveed

Vormilt erandlik termin. Tavaliselt on sõnad maa, õhk ja vesi ainsuses (TE 24.04.71).

viibekoht

Pakuti vn место пребывания vasteks juba tarvitusel oleva viibemaa (= akredatsioonimaa) analoogial (Lõökene 1971: 94).

P a r t e i d, o r g a n i s a t s i o o n i d,
v a l i t s u s e d, n e n d e g a s e o t u d i s i k u d

partei e erakond

Partei on üldtuntud võõrsõna, mida ei pea vältima. Siiski on vahelduse mõttes soovitav tarvitada ka omakeelset sünonüümi erakond, mis vahepeal hakkas unarusse jääma (Prot. 109, 151, 158).

tööerakond

Mitte tööerakondlik partei, leiboristlik partei ega leiboristide partei (TE 14.01.71; prot. 91, 131).

demokraatlik rahvapartei (Portugalis)

Mitte rahvademokraatlik partei, sest Portugalis ei ole rahvademokraatlikku korda (Prot. 103).

parlamendirühm

On parem kui parlamendifraktsioon (Prot. 83). Nt (SSDP) Liidupäeva-rühm on parem kui Bundestagi-fraktsioon (Prot. 131).

Liidupäev

Maapäev

Riigipäev

On ~~tarbetud~~ paremad kui tarbetud tsitaatsõnad Bundestag, Landtag, Reichstag. Korraldvalt rõhutati, et küsimusele kus? vastab nende sõnade puhul alalütlev kääne: Liidupäeval,

Maapäeval, Riigipäeval, mitte -päevas (Lõokene 1971: 77;
TE 26.01.68 ja 14.01.71; prot. 80, 83, 103).

Eduskund (Soomes)

Parem kui parlament; mitte seim (Prot. 82).

Riigiduuma

Riigikogu

NSV Liidu Ülemnõukogu

NLKP Keskkomitee jne

Riiklike asutuste, organisatsioonide, parteide jt nimedes
on iga sõna suure algustähega (Lõokene 1971: 8).

täiskogu

ETA on seda terminit kasutanud vaheldusena pleenumi asemel,
laiemalt tarvitusele pole ta aga läinud (Lõokene 1971: 30;
prot. 126).

mittevalitsuslik organisatsioon v mittevalitsusorganisatsioon

vn неправительственная организация (nt ametiühingud või
naiste organisatsioonid, esindatuna mõnes ÜRO komitees).

Mitte mitteriiklik organisatsioon (Lõokene 1971: 95).

riigimees

Keele- ja tõlkesektsiooni abiga on see sõna ajalehekeelde
tagasi toodud (Prot. 145).

ametnik, riigiametnik, tsaariametnik

Üldjuhul tuleb vn чиновник tõlkida neutraalsema sõnaga kui
tšinovnik, mis sobib bürokraadi halvustavaks iseloomusta-
miseks (Lõokene 1971: 77; prot. 156, TE 156).

aseminister

Liitsõnalisel kujul läks see termin läbi tänu sektsioonile
(Prot. 166).

varusaadik

Parem kui reservsaadik (Prot. 169).

asjur 'diplomaatiline asjaajaja'

Uuenduslik omakeelne sünonüüm terminile chargé d'affaires.
Sektsioon on selle uudissõna läbiminekuks kaasa aidanud.
Sõna asjur on soovitatud kasutada ka üldisemalt asjaajaja
sünonüümina (Prot. 105, 111, 145).

linnapea

Sõna meer on peetud liialduseks koloriidi edasiandmisel
(Lõokene 1971: 77).

valijamees

usaldusmees

Neid ei tohi omavahel segamini ajada. Valijamehed on lüli kaudsetes valimissüsteemides. Usaldusmees käib kandidaadiga kaasas teda valijatele soovitamas (Prot. 176).

parteisekretär

komsomolisekretär

Peeti headeks terminiteks (TE 14.01.71).

parlamendiliige

vn парламентарий

Mitte parlamentäär ega parlamendisaadik (Prot. 91; TE 14.01.71; Meriste 1975: 355).

liige (kodanlikus Riigikogus)

Mitte deputaat (Prot. 126).

deputaat (Ülemnõukogus)

Mitte delegaat (TE 77).

enamlane

vähemlane

On õigemad kui bolševik ja menševik, kui räägitakse vastavast ajajärgust Eesti töölisliikumises, nt enamlane V. Kingissepa kohta. Neid omakeelseid sünonüüme on sektsioonis korduvalt meelde tuletatud (Lõokene 1971: 48; TE 26.01.68 ja 14.01.71; prot. 83, 109, 158).

liberaal

konservatiiv

Need sõnad on kaotamas oma oskuskeelset tähendust ja omandamas negatiivset värvingut (Prot. 158). Õige kuju on konservatiiv, mitte konservaator (Prot. 83).

kommunistlik noor

Ei sobi kõnekeelne komnoor ega ka komsomol, sest see tähendab organisatsiooni (Lõokene 1971: 49).

leninist

Kasutatud 1970. aastal ajakirjanduskeeles vaheldusena leninlase kõrval (TE 14.01.71).

mauist

Mitte maoist (TE 26.01.68).

nats 'natsionaalsotsialist'

Mitte natsist (Prot. 77).

Tema Majesteet

vn его величество ei tule tõlkida Tema Kõrgus (Lõokene 1971: 112).

P o l i i t i l i n e t e g e v u s ,
r a h v u s v a h e l i s e d s u h t e d j m

taktika, käitumine, tegevusjoon

vn линия võimalikke vasteid (Lõokene 1971: 106).

internatsionaalne 'rahvastevaheline'

internatsionalistlik 'internatsionalismi põhimõttest kantud'

Ei ole sünonüümid. Õige on nt internatsionaalne töölislükumine, aga internatsionalistlik kasvatus (Prot. 160).

ideede võitlus v ideoloogiline võitlus

ideoloogiline vaenlane

vn идейная борьба, идейный враг

Mitte ideeline võitlus, ideeline vaenlane (Lõokene 1971: 103).

nõukogudevastane

vn антисоветский

Antinõukogulik on bukvalism (Lõokene 1971: 111). Soovitus võiks tegelikult olla: Nõukogude-vastane.

tunnustama rahvusvahelise õiguse alusel v rahvusvahelisõiguslikult tunnustama v rahvusvaheliselt tunnustama

Väideti, et esimesed kaks on täpsemad, pooldajaid oli ka viimasel kui lühemal (TE 14.01.71).

pingelõdvendus

Sõna tuli kirjakeelde 1975. aastal sektsiooni kaudu kui rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise lühem paralleelkuju. Eeskujuks oli vene keeles toimunud lühenemine разрядка международной напряженности → разрядка. Anda viimasele vasteks lihtsalt lõdvendus tundus ebapiisav. Saab moodustada ka sõnaühendeid nagu poliitiline pingelõdvendus ja sõjaline pingelõdvendus. Rahvusvaheline pingelõdvendus ei ole õnnestunud ühend (Prot. 105, 109, 121, 131, 145).

blokkidest eemalejäämise poliitika

vn политика неприсоединения (Lõokene 1971: 95).

läbirääkimised

Mitte debatid (Prot. 131).

rahuläbirääkimised

vn мирные переговоры

Mitte rahuliku läbirääkimised (Lõokene 1971: 118).

märgukiri e noot

Soovitati vahelduseks kasutada mõlemat sünonüümi (Lõokene 1971: 48).

revolutsioon

See on üldtuntud vältimatu võõrsõna (Prot. 151).

kontrrevolutsioon e vasturevolutsioon

Märgiti, et teist varianti ei taheta kasutada (Prot. 158).

sotsiaalliikumine

Hea termin (TE 77).

sõjaväeline riigipööre

sõjaline riigipööre

Ei tähenda sama, kuigi vene keeles on mõlemal juhul täiend военный. Sõjaväelise riigipöörde panevad toime sõjaväelased, aga sõjategevust sellega seoses ei ole (Prot. 126, 131).

anneksioon

Mitte anneksioon, kuigi verb on annekteerima. Samuti anneksionistlik (Prot. 126).

ühiskond

Vene sõna общество võib eesti keeles olla nii ühiskond kui ka seltskond. Vahel on tõlkimisel raske vahet teha, kummaga on tegemist (Prot. 126⁵).

sotsialism

Seegi on üldtuntud ja vältimatu võõrsõna (Prot. 151).

monopolistlik riigikapitalism v riiklik monopolistlik kapitalism

Sektsioonis soovitatud terminikujud (TE 30.09.70). "Polii-tilise ökonoomia leksikonis" (Tallinn, 1985) on kasutatud kuju riiklik-monopolistlik kapitalism.

diktatuurirežiim v diktatuur

vn диктаторский режим

Mitte diktaatorlik režiim (Lõokene 1971: 117).

klassivastandlikud süsteemid v vastandlikud klassisüsteemid

vn классово-противоположные системы

Esimesest variandist tuleneb ka väljend süsteemide klassi-
vastandlikkus (TE 30.09.70).

revolutsiooniline teooria

revolutsiooniteooria

Neil tuleb vahet teha. Esimene võib olla igas teadusharus,
ka täppisteadustes. Teine on revolutsiooni ennast käsitlev
teooria.

parteiline kirjandus

parteikirjandus

Eristatakse samal põhimõttel. Parteiline kirjandus on par-
teilise suunitlusega, parteikirjandust annab partei välja
(Orgmäe 1987: 15).

marksistlik-leninlik teooria

marksism-leninism

Eristatakse samal põhimõttel (TE 156).

marksismi-leninismi õpingud

See on vn марксистко-ленинская учеба parim tõlkevariant;
võimalik on veel marksistlik-leninlik õppus (TE 30.09.70).

parteiõpingud v parteiõpe

vn партийная учеба

parteiõppus

vn партийное занятие

Tuleb teha vahet vn занятие ja учеба vahel. Esimesele vas-
tab eesti keeles õppus, teisele õpingud või liitsõnades õpe
(Prot. 132, 134).

poliitõppus, poliittund

Nii on tõlgitud vn политическое занятие (TE 30.09.70; prot.
132).

poliitbüroo

poliitharidus

poliitkool

vn политбюро, политобразование, политшкола

vene keeles on sageli silplühend liitsõna komponendiks. See tüüp on tõlgetena tulnud ka eesti keelde, kuid analoogiliste sõnade juurdesoetamisest tuleb hoiduda, nad ei ole eesti keelele omased. Väljenditel poliitkool ja poliitiline kool on tekkinud isegi tähenduslik vahe, viimane märgib abstraktset mõistet, poliitilist koolitatust (Lõökene 1971: 10).

demonstratsioon, meeleavaldus

demonstrant, meeleavaldaja

Oma- ja võõrsõnal on siin mõningane tähenduserinevus: demonstratsioon on organiseeritud (nt maidemonstratsioon), ⁱⁿ meeleavaldus on stiihilisema iseloomuga (Lõökene 1971: 47).

üldstreik v ülemaaline strikeik

Mitte üldrahvalik ega üldrahvuslik streik (Prot. 130, 131).

omavalitsus

vn самоуправление

Mitte isejuhtimine ega isevalitsus (Prot. 148, 173).

arupärimine (parlamendis)

Mitte järelepärimine (Prot. 131).

usaldusavaldus, usaldusvootun

Meenutati unustatud omakeelset sünonüümi (Lõökene 1971: 48).

umbusaldus

vn недоверие 'umbusaldus, usaldamatus'

Valitsusele avaldatakse umbusaldust, mitte usaldamatust (Lõökene 1971: 107; TE 77).

vastutusveeretus

vn перестраховка vaste "Poliitika ja majanduse oskussõnastikus", paremat ei ole leitud (Lõökene 1971: 96).

sotsiaalpoliitika

Siit saab tuletada omadussõna sotsiaalpoliitiline (Prot. 173). (Vt ka sotsiaalsed ja majanduslikud nähtused.)

kolkus

vn местничество

1976. aastal keelde tulnud hea uudistetermin, mille läbimine-kule sektsioon on kaasa aidanud. Õigesti tuletatud omadussõna on kolklik, mitte kolkalik (Vint 1977; prot. 108, 115, 145).

maffia

Mitte mafia (Prot. 78, 91).

terroriakt

Mitte terroristlik akt (TE 14.01.71).

ärandamine, kaaperdamine

vn угон самолета esialgne tõlge ETA-s oli lennukirööv, seda ei peetud täpseks. Täpse eestikeelse termini üle vaieldi palju, välja pakuti anastama, hõivama, kaaperdama, reivama, röövama, vallutama, ära ajama, ära viima, äranda-
ma. Sobivaimaks peeti ärandamist, tarvitatud on ka kaaper-
damist (TE 14.01.71; prot. 83, 84, 87).

iseseisvus

vn независимость ei saa eesti keeles alati olla sõltumatus.

iseseisvuspäev (Soomes)

vn день независимости

Õigem kui sõltumatuspäev, sest originaalis on itsenäisyys-
päivä, mitte riippumattomuspäivä.

Iseseisvusdeklaratsioon

ingl Declaration of Independence

Eesti keeles on tegemist juba traditsioonilise nimetusega, mille juurde tuleb jääda (Prot. 131).

vähemusrahvus

vn национальное меньшинство

Rahvusvähemus on toortõlge (Prot. 131).

rassiküsimus

vn расовый вопрос

Mitte rassiline küsimus (Lõokene 1971: 118).

apartheid 'eraldatus'

Mitte aparteiid. Sõna pärineb afrikaani keelest, kus on tu-
letusliide -heid (Lõokene 1971: 9).

kolonialist 'kolonialistliku ideoloogia kandja, kolonialismi
pooldaja'

koloniaator 'koloniseerija, vallutaja, anastaja'

(Lõokene 1971: 29).

protežeerija 'kaitsja'

protežee 'kaitsealune' (Prot. 126)

kontra (Nikaraaguas)

hisp contra, mitmuses contras

Eesti keeles on mitmuses kontrad, mitte kontrased (Prot. 176).

ründerühmlased

Mitte rünnakrühmlased (Lõokene 1971: 30).

klassivend

vn брат по классу

Juba 1918. aastal kasutas V. Kingissepp klassivenda poliitilise terminina. Sõnal on seega kaks tähendust, kuid segiminekut ei ole karta, sest kontekstid on küllalt erinevad (Lõokene 1971: 29; TE 30.09.70).

kaltsakproletaarlane

Parem kui lumpenproletaarlane, lumpen on germanism.

perestroika

glasnost

Need käesoleval ajal väga aktuaalsed mõisted ei ole veel leidnud head eestikeelset kuju. Tegemist on uute mõistetega, millel varem ei saanudki keeles vastet olla. Uudissõna uutmine leidis vastuseisu paljude inimeste, sealhulgas ka mõne keeleteadlase poolt. Sektsioonis seda sõna üldiselt toetati. Perestroika on H. Saari väljenduse kohaselt "lobe lehemehesõna", mis nt M. Gorbatšovi kõne tõlkesse ei sobi. Ametlikus tekstis saab peale uutmise kasutada variante uuendamine, ümbekorraldamine, muutmine. Küsitavaks jäi, kuidas tõlkida verbi перестраиваться.

Ka sõna гласность 'avalikkus' on raske tõlkida, kuna eesti keeles puudub vastav tuletuspesa. 1963. aastal oli samuti kõne all selle sõna tõlkimine, tookord pisut teises seoses, nt väljendis гласность социалистического соревнования, mis soovitati tõlkida sotsialistliku võistluse valgustamine ~ tutvustamine ~ populariseerimine (Lõokene 1971: 92; prot. 174, 176).

SÕJANDUSE TERMINOLOOGIAST

16. märtsil 1971 kõneles sel teemal Valdo Pant (TE 16.03.71). 24. jaanuaril 1984 tutvustas Enn Veskimägi uut eesti sõjandussõnavaras ja valmivas "Vene-eesti" sõjanduse sõnaraamatus" (Tallinn, 1986) (Prot. 148). 1985. aasta 15. aprillil rääkis Henn Saari väeosanimetuste tõlkimisest vene keelest eesti keelde (Prot. 154).

S õ j a v ä e s t r u k t u u r ,
v ä e o s a d , v ä e l i i g i d

relvajõud

Esmakordselt kasutati seda sõna relvastatud jõudude asemel 1970. aastal. Alguses leidis uuele sõnale vastuväiteid. Alates 1977. aastast on termin relvajõud fikseeritud NSV Liidu konstitutsioonis (TE 14.01.71; prot. 114).

relvajõudude ülesehitus, sõjaväekorraldus

vn военное строительство võimalikud vasted.

Konstitutsioonis on kasutatud esimest, kuigi teist on sektsioonis korduvalt soovitatud (Lõokene 1971: 92; prot. 114).

armee e sõjavägi

Püüti piiritleda sõna armee tähendust. Eksisteerib mitu erinevat seisukohta:

- 1) armee sünonüümid on relvastatud jõud ~ relvajõud ja sõjavägi, armeesse kuulub ka laevastik;
- 2) ühe riigi vägede kohta tervikuna ei saa öelda armee, laevastik armeesse ei kuulu.

Ka ENE selgitab armee mõistet mitmeti:

- 1) maajõud, üldisemalt kogu riigi relvastatud jõud, v.a merejõud;
- 2) operatiivkoondis, mis koosneb mitmest üldväeliigi koon-disest (korpusest või diviisist), raketi-, suurtükiväe jt

eriväeliikide üksustest.

Sõna tähendus on seega küllaltki lai ja segane (TE 16.03.71).

Keelesektsooni abiga on ajalehekeelde tagasi toodud ka armee vahepeal unarusse jäänud sünonüüm sõjavägi (Lõokene 1971: 48; prot. 145).

maavägi e maajõud

Seegi on vene sõna армия sagedane tõlkevõimalus, mis enamasti kasutamata jäetakse (TE 16.03.71; prot. 155).

sõjalaevastik e merejõud e merevägi

vn военно-морской флот

Esimene on ametlik, teised vabamad sünonüümid.

Valed on sõjamerejõud, meresõjajõud ja sõjamerelaevastik (Lõokene 1971: 32, 33; TE 16.03.71; prot. 77, 82).

lennuvägi e õhujõud

Mitte sõjaõhujõud ega õhusõjajõud (Lõokene 1971: 33; prot. 82).

lennuarmee e õhuarmee

vn воздушная армия (TE 16.03.71).

Need tõlkevasted on antud ka sõjanduse sõnaraamatus.

väliarmee

üldarmee

V. Pandi ettekandes on neid termineid mainitud (TE 16.03.71).

Sõjanduse sõnaraamat annab полевая армия - väliarmee ja общевойсковая армия - üldarmee.

eriväeliik

üldväeliik

Võimalus väeliikide jaotamiseks (TE 16.03.71).

soomusväed

Mitte soomustankiväed (TE 14.01.71).

kaardivägi

See pole väeliik, vaid aunimetus, mis eelneb väeosa tüübi nimetusele ja kirjutatakse viimasest lahku, nt kaardiväe laskurkorpus, kaardiväe lennukorpus, kaardiväe lennupolk, kaardiväe suurtükipolk jne (TE 16.03.71; prot. 154). Tüübi-nimetuse puudumisel kirjutatakse kaardiväe- kokku väeosa astme nimetusega, nt kaardiväekorpus, kaardiväediviis.

väeosa

väekoondis

väeüksus

Nende terminite tähenduspiirkond on väga segane, seda on korduvalt püütud selgitada. Levinud on seisukoht, et diviis ja korpus on väekoondised ja neist allapoole jäävad väeosad. Väeüksuse kohta on avaldatud erinevaid arvamusi: 1) liigitus suuremalt väiksemale on väekoondis → väeosa → väeüksus;

2) väeüksus on üldmõiste, hõlmab väekoondise, väeosa ja allüksuse. Viimaste jaotus omakorda on järgmine (venekeelsed vasted on antud sõjanduse sõnaraamatus): allüksus (vn подразделение) - jaost pataljonini; väeosa (vn часть) - pataljon, polk; väekoondis (vn войсковое соединение) - brigaad, diviis, korpus.

Nii keerulise olukorra juures ning kindla seisukoha puudumisel on ka väidetud, et ajakirjandus ei pruugi neil nimetustel ranget vahet teha (Lõokene 1971: 33; TE 26.01.68 ja 16.03.71; prot. 83, 131).

rühm

grupp

Eesti üldkeeles tähistavad need sõnad ühte ja sama mõistet, sõjandussõnavaras aga erinevaid, seda peab meeles pidama. Venekeelsed terminid on vastavalt взвод ja группа (Prot. 154).

armeegrupp

armeedegrupp

Ka need on erinevad mõisted, vene keeles армейская группа ja группа армий (Prot. 148).

väegrupp

Väiksem kui armeegrupp (TE 16.03.71).

rügement

Välisvägedes, nt Saksa, Ameerika, Austria-Ungari jt riikide sõjaväes on rügemendid, mitte polgud. Samuti on õige husaarirügement, mitte husaaripolk. Polk rügemendiasemel on ajalehekeeles sagedane eksimus, millele ikka ja jälle on tähelepanu juhitud (Lõokene 1971: 78; TE 14.01.71 ja TE 77; prot. 131, 154).

kompanii

Välisvägedes on kompaniid, v.a tšehhidel, kellel kompaniile vastab polk. Perioodikas on aga levinud anakronism rood (Lõokene 1971: 78; prot. 142, 154).

divisjon

diviis

Erinevad mõisted, vene keeles vastavalt дивизион ja дивизия (Prot. 154).

tankitõrjedisjon

vn противотанковый дивизион (Prot. 154).

üksikpataljon

üksikbrigaad

Kirjutatakse kokku.

üksik-luurepataljon

üksik-juhtpatarei

üksik-laskurbrigaad

Kui väeosa astmele eelneb täiend ja sellele üksik-, kasutatakse sidekriipsu. Laskur- liitub ainult nimetavaliselt (Prot. 154).

motolaskurpolk

vn мотострелковый полк (Prot. 154).

vahtkond

Mitte karaul (Lõokene 1971: 76).

kindralstaap v peastaap

Mitte generaalstaap (Prot. 78).

SS-väed

Soovitati sellist üldnimetust (TE 16.03.71).

Wehrmacht

On olnud lahkarvamusi, kas kirjutada Wehrmacht või veermaht. Kolmandad on mõlemat varianti pidanud liialduseks ko~~õ~~õlo-riidi edasianämisel ja soovitanud kirjutada lihtsalt sõja-vägi, mitte Wehrmacht ning vastuluure, mitte Abwehr. 1971. aasta sõjandustermiinoloogia koosolekul leiti, et peaks kasutama siiski saksapärase kuju, nt Wehrmacht ja Lufwaffe, et tähistada konkreetset ajalooperioodi (Lõokene 1971: 77, TE 16.03.71).

gestaapo

soovitati nii, nagu on ÕSis, mitte gestapo (Prot. 154).

A m e t i n i m e t u s e d , a u a s t m e d

sõjaväelane

Sõjaväeteenistuja on vene sõna военнослужащий toortõlge (Lõokene 1971: 111; prot. 126).

mereväelane

Mitte sõjamereväelane (Prot. 77).

kaitseminister

Mitte riigikaitse minister (Lõokene 1971: 32).

sõjaminister

Mitte armeeminister. Eristamisvajaduse korral on sõjaministri kõrval võimalik ka mereminister (TE 16.03.71).

sõjaväeataşee

vn военный аташе

Mitte sõjaline ataşee (Lõokene 1971: 117; TE 26.01.68).

kaardiväearmee juhataja (NSV Liidus)

Mitte kaardiväearmee ülemjuhataja (Lõokene 1971: 33).

kaardiväe lennukindral

vn гвардии генерал-майор авиации (Lõokene 1971: 102).

lahinguohvitser

vn боевой офицер

lahingukindral

staabikindral

Need on vastandmõisted.

sisekaitsekindral

sisekaitseohvitser

Sobivad terminid, märgivad auastmeid Siseministeeriumis (TE 16.03.71).

laevastikuadmiral (NSV Liidus)

Mitte (sõja)laevastiku admiral (Lõokene 1971: 11; Meriste 1975: 290).

sõjalaevastiku madrus

Mitte sõjaväemadrus (Lõokene 1971: 33).

peakomissar

vn генеральный комиссар

Mitte generaalkomissar (Prot. 167).

laskur

kütt

Soovitatakse vahet teha. Ka "Vene-eesti sõjanduse sõnaraamatus" on vahe olemas:

стрелок - laskur; aj. kütt

охотник - kütt (Prot. 154).

ajur

Mitte kutsar (Prot. 131).

komandant

Mitte komendant (TE 16.03.71).

eru-lennuväekindralmajor v lennuväekindralmajor erus

Mitte lennuväe erukindralmajor. Võib jääda mulje, nagu teeniksid lennuväes tegev- ja erukindralmajorid.

I järgu kapten erus

Mitte I järgu erukapten. Võib jääda mulje, et erukaptenid on jagatud järkudesse (Prot. 142).

I, II, III järgu kapten

Sellised auastmed on NSV Liidu ja sotsialismimaade vägedes. Inglise ja prantsuse traditsioon on vastavalt kapten, komandör, komandörleitnant (TE 16.03.71).

polkovnik

alampolkovnik (NSV Liidu ja slaavi riikides)

kolonel

kolonelleitnant (enamikus välisriikides)

ooberst

oobertleitnant (Saksamaal)

Neid auastmeid kasutatakse sageli valesti, riiki arvestamata. Ka alamkolonel on väärtõlge (Lõokene 1971: 77; TE 16.03.71; Meriste 1975: 353; prot. 82, 154).

jefreitor

Gefreiter

kapral

Ka siin peab arvestama riiki. Jefreitor on ainult NSV Liidus kasutatav auaste. Saksamaast rääkides võib tarvitada

nimetust Gefreiter. Üldiselt on eesti keeles sobivaim kapral (Lõokene 1971: 77; TE 16.03.71; prot. 83, 154).

vanem

Mitte staršina.

leitnant

Mitte porutşik.

nooremleitnant

Mitte podporutşik (Lõokene 1971: 76).

lipnik

Mitte praportşik (Meriste 1975: 353).

langevarjur

Mitte parašütist (Prot. 83).

Arutatud on ka seda, milline peaks olema SS-vägede auastmete kirjaapilt. Nagu väeliikide puhul on ka siin esitatud erinevaid seisukohti. On kasutatud originaali- ja häälduspärasest kuju, suurt ja väikest algustähte, koguni tõlkimist (nt Wehrmacht kapten Hauptmanni ja riiklik juht Reichsführeri asemel). 1971. aasta sõjandusterminoloogia koosolekul leiti, et seesugused nimetused võiks kirjutada saksapäraselt, aga väikese algustähega, niisiis führer, obergruppenführer, obersturmbannführer, hauptsturmbannführer jne. Õige on brigade-, mitte brigadenführer. Reichsführer soovitati tõlkida riigi SS-juht (Lõokene 1971: 77; TE 16.03.71).

R e l v a d , s õ j a t e h n i k a

relv

Lahingurelv on stiiliviga (Lõokene 1971: 62).

massihävitusrelv

Hea termin senise massilise hävitamise relva asemel. Kirjakeelde tuli ta tänu sektsioonile (TE 14.01.71 ja 16.03.71; prot. 145).

ettenihutatud tuumarelvad

Vn ядерное оружие передового базирования

Mitte eesmise baseerumisega tuumarelvad (Prot. 134).

tuumarelvakandja

tuumarelvakandur

Ei oõle sünonüümid: kandur on laiem mõiste, s.t 'igasugune vahend, mis toimetab tuumarelva sihile', kandja võib olla nt laev.

raketikandur

vn пакетоноситель (Prot. 134).

tuumarakett

tuumarakettrelv

Väideti, et ainult esimesest variandist ei piisa, mõnes tekstis peab toonitama relva. Küll on aga õige tuumaraketid, mitte raketi-tuumarelvastus (Prot. 142, 148).

esmalöögirakett

Mitte esimese löögi rakettrelv (Prot. 148).

tõrjerakett, antirakett

Üldiselt eelistatakse tõrjeraketti. Leidus ka vastuväide, et antirakett on termin, mis tähendab 'raketitõrjerakett' (Prot. 77; TE 14.01.71).

sõjalennuk

lahingulennuk

Ei ole sünonüümid, enamasti on õigem sõjalennuk. Ainult kõige kiiremate operatiivlennukite kohta võib öelda lahingulennuk (TE 16.03.71).

sööstlennuk, pikeerlennuk

vn пикирующий самолет

Pooldajaid on leidnud mõlemad tõlkevარიandid. "Vene-eesti sõjanduse sõnaraamatus" on ainult pikeerlennuk. On ka väidetud, et pikeerima-tüvest lähtudes peab olema pikeelennuk (TE 16.03.71; prot. 148).

püststartlennuk

vn самолет вертикального взлета (Prot. 148).

püüdelennuk, püüdehävitaaja, püüdurhävituslennuk, püüdur;

püüdemürsk, püüdehävitusmürsk, pihturmürsk

Pakutud vasted vene terminile истребитель-перехватчик (Lõokene 1971: 91).

juhtlennuk v lipulennuk

Mitte flagman (TE 26.01.68).

ülehelikiirusega reaktiivhävituslennuk

Mitte helikiirust ületav reaktiivhävitaja (Lõokene 1971: 50).

hävitaja

On väidetud, et see termin ei kõlba eesti keelde, sest pole arusaadav, kas mõeldakse laeva või lennukit (TE 26.01.68). Hävitaja on kasutusel kahes tähenduses, mõistmisele aitab ilmselt kaasa kontekst.

hävitaja e hävituslennuk

vn истребитель (Prot. 148).

hävitaja (laev)

Hea oma sõna, mis oli kasutusel 30. aastail. Hiljem on tekkinud tõlkekeelsed miinikaater, miinipaati, miinilaev, eskaadrimiinilaev, miiniristleja, eskaadrimiiniristleja. Need on ebaselge tähendusega ja tegelikult täiesti tarbetud sõnad (Prot. 87, 134, 148).

allveelaevahävitaja

vn морской охотник

Морской охотник on sobimatu toorlaen (Lõokene 1971: 110).

liider e hävitajate juhtlaev

Mitte miinilaev ega hävitaja.

miiniveeskaja 'laev, mis võtab peale miinilaadungi ja paneb välja miinitõkke'

miin

torpeedo

Märgiti, et vene keele mõjul on mõisted lootusetult ära segatud. Miin on ankurdatud, torpeedo liigub ise (Prot. 87).

torpeedokaater

soomuskaater

Mainitud kui kaatri alaliike.

ristleja

Selle alaliigid on raskeristleja, kergeristleja, allveeristleja (TE 16.03.71).

sõjalaevapaat

Vene termin субмаринный '4-6-aeruline sõjaväepaat' ei ole eesti keeles julla (Prot. 87).

sõjalaev

Vn корабль tähendus on tihti mitte laev, vaid sõjalaev. Sõjalaev on enamasti ka õigem kui lahingulaev, viimane on teatud kitsas sõjalaevatüüp.

lahingulaev, liinilaev

vn линейный корабль ⁵ e линкор

See termin on põhjustanud väga pikki ja ägedaid vaidlusi nii sektsiooni koosolekutel kui ka ajakirjanduses. Ühel meelel ollakse vaid selles, et ei sobi bukvalism linkor. Rohkem on eelistatud lahingulaeva, on leitud, et liinilaev on 'regulaarliinil sõitev reisilaev'. Samas on väidetud, et линейный корабль on liinilaev ja боевой корабль - lahingulaev. Tegemist on sama päritolu, kuid eri aegadel saadud tõlkelaenuodega. Liinilaeva peetakse üldiselt vananenud nimetuseks, mis sobib ajaloolisse teksti, tänapäevase on lahingulaev (Lõökene 1971: 113; TE 26.01.68; TE 77; prot. 105, 148; Kuivjõgi 1984, Meri 1984, Vare 1984).

lennukikandja

lennukiemalaev

ENEs on ära toodud ainult lennukiemalaev. Tuleb teha vahet: lennukikandja (vn авианосец) on olemuselt ujuv lennuväli, lennukiemalaeva juures maanduvad vesilennukid vette ja tõstetakse sealt pardale (TE 26.01.68 ja 16.03.71; prot. 134).

kahur

suurtükk

Neil on tähenduslik vahe. Suurtükk on üldtermin, mis hõlmab kõik suurema kaliibriga relvad nagu kahur, haubits, mortiiir, miinipilduja. Ühegi väeliigi relvastus ei koosne ainult kahuritest, seepärast ei ole õige kahurvägi, vaid suurtükivägi. Vabakäibes siiski võib kasutada kahurit suurtüki asemel (Lõökene 1971: 33; TE 16.03.71).

liikursuurtükk

Otsiti paremat terminit kui iseliikuv suurtükk. Pakuti välja ründesuurtükk ja liikursuurtükk. Süsteemsuse huvides tunnistati paremaks viimane.

saatesuurtükk

vn орудие сопровождения

mootorsuurtükk

Liik suurtükke.

mägisuurtükk e haubits

Tavaliselt kasutatakse teist varianti.

automaat e püstolkuulipilduja

Rangelt võttes on teine variant täpsem. Seda relva käsitsev isik on aga automaatur.

kergekuulipilduja

Mitte käsikuulipilduja.

katjuuša, kaardiväemiinipilduja

Esimene on ajalooline mõiste, tänapäeval enam terminina ei kasutata (TE 16.03.71).

tankinaksur v tankipurusti

sks Panzerknacke

Mitte tankirusikas - sks Panzerfaust (Prot. 96; Meriste 1975: 355).

närvihalvatusgaas v närvigaas

Mitte närvitegevust halvav gaas (Prot. 148).

S õ j a t e g e v u s , s õ j a v ä e t e e n i s t u s j m

sõjategevus

Mitte sõjajaline tegevus (vn военные действия).

sõjaväeteenistus

Mitte sõjaväeline teenistus (vn военная служба).

sõjaväeparaad

Mitte sõjaväeline paraad (vn военный парад). Vene keele rohketel omaäussõnaliste täiendite mõjul liialdatakse tõlgetes line- ja lik-liiteliste tuletistega. Eesti keeles on tavaliselt õigem liitsõna (Lõokene 1971: 117).

sõjaseisukord

Mitte sõjaolukord (Prot. 134; Meriste 1975: 290). Samuti piiramisseisukord, kaitseseisukord, erakorraline seisukord (Prot. 105; TE 14.01.71).

sõjaväeline juuresolek, sõjaline kohalolek, sõjaline manulus
On püütud leida sobivat vastet vene terminile военное при-
сутствие (Prot. 92; TE 30.09.70).

õhuruumi tungimine

vn нарушение воздушного пространства

Mitte õhupiiri rikkumine (Lõokene 1971: 114).

sõjaväeline kildkond v sõjaväeline klikk

vn военщина

sõjara

Militaristi uudne sünonüüm (TE 14.01.71).

võidurelvastumine

See termin on varasema relvastusvõidujooksu asemel keelde
toodud just sektsiooni kaudu (Prot. 83).

relvarahujoon

See liitsõna on levinud alates 1980. aastast, vanem variant
oli tulevahetuse lõpetamise joon (Prot. 130).

sõjatribunal

Sõjatribunali kohus on tautoloogia (Lõokene 1971: 60).

mobilisatsioon

demobilisatsioon

Ei tähenda ajateenistusse kutsumist ja sealt vabastamist
(TE 14.01.71).

erru v reservi arvama

vn увольнять

Sõjand~~u~~sterminiks ei sobi vallandama. Vale on ka demobi-
liseerima, kui mobilisatsiooni pole olnud (Prot. 155).

lahing

vn бой, сражение, битва

Eesti sõna on üle koormatud, koormust tuleks vähendada:
lahingu kõrval kasutada võitlust, väga suure lahingu kohta
öelda suurlahing või hiidlahing, lahingukuulsuse asemel
sõjakuulsus jne.

õhutõrje

On parem kui õhukaitse, sest tõrje märgib aktiivs~~u~~set
kaitset (vrd tuletõrje). Samuti tankitõrje.

suurtükituleettevalmistus 'lahingu suurtükiväeline etteval-
mistus' (TE 16.03.71).

tulejõud e tulevõimsus

vn огневая мощь (TE 30.09.70).

tabatavus, purustatavus, kahjustatavus, kaitsetus, kaitsmatus,
sõltumine, sõltuvus

"Vene-eesti sõjanduse sõnaraamatus" on kõik need sõnad antud vene termini уязвимость vasteks. Valik peab sõltuma tekstist.

tabamus

Sõnastikus on vn попадание vasteks tabamus, mitte pihtamus.
kahjustuskolle

Vn очар поражения vaste sõnaraamatus.

platsdarm

sillapea

Erinevad mõisted. Sõjanduse sõnaraamatus on плацдарм -
platsdarm ja предмостное ~~усть~~ укрепление - sillapea (Prot. 148).

õhkima

Mitte õhkama (TE 14.01.71).

kanonaad 'suurtükituli'

Ajakirjanduses esineb aeg-ajalt tautoloogiline väljend suurtükkide ~ kahurite kanonaad (Lõökene 1971: 33; prot. 126, 142).

punker, blindaaž

Neil sõnadel on teatav stiililine vahe: punker viitab saksa, blindaaž vene olustikule (TE 16.03.71).

ümberpöörd

ümbermarss

Esimene käsklus antakse seisult, teine käigult (TE 26.01.68).
laskeasjandus (õppeaine)

vn огневая подготовка (TE 16.03.71).

poliitiline 'sõjaväeakadeemia'

Mitte sõjalis-poliitiline akadeemia (TE 14.01.71).

Vaadeldud materjali juures torkab silma, et eesti sõjandus-sõnavaras on üksikuid häid leide (nt massihävitusrelv, võidurelvastumine, relvarahujoon), kuid ajakirjanduses esinev sõjanduse terminoloogia on segane ja tugevalt venemõjuuline, palju on väär-

tõlkeid ja anakronisme, eriti väeosade ja auastmete nimetustes. Üheks põhjuseks on ilmselt asjaolu, et NSV Liidu sõjaväes ja sõjalises õpetuses kasutatakse ainult vene keelt. Olukorra parandamiseks ongi keele- ja tõlkesektsioon pühendanud sõjandussõnavara korrastamisele ja segase tähendusega terminite täpsustamisele kolm koosolekut.

LIIKLUSE TERMINOLOOGIAST

12. mail 1986 pidas H. Ots keele- ja tõlkesektsioonis ettekande autoduse ja liikluse keelest ajakirjanduses (Prot. 162). Peale selle on kahel korral analüüsitud äsja ilmunud "Liikluseeskirju" (Tallinn, 1972 ja 1981). Need koosolekud toimusid 22. märtsil 1973 (Prot. 85) ja 28. oktoobril 1981 (Prot. 133). Kõnelejateks olid vastavalt H. Saari ja H. Meriste. Märgitakse, et liikluskeelel on asjad üldiselt korras, eksimusi on vähe. See on väga oluline, kuna liiklus on ajakirjanduses sage teema. Mõlemad "Liikluseeskirjade" tõlked tunnustati korrektseks, täpseks ja keelelt edumeelseks. Toodi rohkesti näiteid osava bukvalismide vältimise kohta, võrdluseks näidati enamasti ära ka võimalik (või isegi varem käibinud) sõnasõnaline vaste.

Sõiduki d, nende osa d

sõiduk

Mitte transpordivahend (vn транспортное средство).

Sõiduk on keeles nii tugevalt juurdunud, et hiljem on teda peetud liiga domineerivaks, ~~ka~~ pakutud vahelduseks sünonüümi sõiduriist vms (Prot. 162).

mootorsõiduk

Mitte mehaaniline transpordivahend (vn механическое транспортное средство).

ühissõiduk

Mitte üldiselt kasutatav ~ üldkasutatav transpordivahend (vn транспортное средство общего пользования). Mitmus ühissõidukid on parem kui ühiskondlik transport või kommunaaltransport (Prot. 126, 131).

erasõidukid

vn транспортные средства, принадлежащие индивидуальным вла-

дельцам. Perioodikas samas tähenduses esinenud tsiviiltransport on väär (Prot. 167). Eraauto on hea termin (Prot. 134). eriotstarbeline auto

Mitte spetsialiseeritud auto (vn специализированный автомобиль). Korduval mainimisel sobib ka eriauto.

paakauto

vn автомобиль-цистерна

käsijuhtimisega sõiduauto

vn легковой автомобиль с ручным управлением

Sobivad sünonüümid on veel käsijuhitav sõiduauto ja käsijuhtimisauto; käsiseadeauto on küll sujuv, kuid mitte täpne.

soolomootorratas

vn двухколесный мотоцикл без коляски

kaugbuss

"Liikluseeskirjade" vanemas väljaandes tauniti toortõlget linnadevaheline buss (vn междугородный автобус), asemele soovitati liitsõna maaliinibuss. Uues tõlkes on veelgi lähemalt kaugbuss.

õhkrehvid

Mitte pneumaatilised väliskummid (vn пневматические шины). sõidupidur

Mitte tööpidur (vn рабочий тормоз).

seisupidur

Mitte parkpidur (vn стояночный тормоз).

sadulseade

Sõna-sõnalt oleks tugihaakeseade.

turvavöö

See on kindlalt 1974. aastasse dateeritav uudissõna, mis läks kohe kasutusele (Meriste 1975: 289). "Liikluseeskirjade" uues väljaandes on ta vene termini ремень безопасности vasteks.

L i i k l u s k o r r a l d u s , t e e d j m

liiklus

Mitte liiklemine.

liiklejad

vn участники дорожного движения

liiklusskord

vn режим движения

liikluse pingelisuus

vn и интенсивность движения

sõidukiirus

vn скорость движения

sobiv kiirus

vn рекомендуемая скорость

ilmaolud

vn атмосферные условия

sõiduleht

Mitte teekonnaleht (vn путевой лист).

liinileht

vn маршрутный лист

teekonnanumber

vn номер маршрута

kindel liin

vn установленный маршрут

asula

Mitte asustatud punkt või asustatud koht (vn населенный пункт).

asulasõit

Mitte liiklus asustatud punktides (vn движение в населенных пунктах).

vahe v pikivahe

Vene termini дистанция tõlge olenevalt kontekstist.

suurveosed

vn негабаритные грузы

autohooldus

vn техническое обслуживание автомобилей

tankla

Mitte autotankimisjaam (vn автозаправочная станция). Vahelduseks võib kasutada ka tuntud sünonüümi bensiinijaam.

hädapeatus

vn вынужденная остановка

sõitja

"Liikluseeskirjades" on vn пассажир õigesti tõlgitud. Aja-
kirjanduses võib mõnikord kohata ka bukvaaltõlget reisija,
mis enamasti ei ole õige, eriti linnasisesest liiklusest
rääkides (Lõokene 1971: 56).

sõiduõpetaja

Vene keeles on инструктор, mis on liiga hajusa tähendusega.

märguanne

Sünonüüm sõnale signaal. Vastavalt tehnilise ekspluatatsi-
ooni määrustele on signaal käsk, mis kuulub vastuvaidlema-
tule täitmisele. Kahtlejatele selgitati, et samasugune käsk
on ka märguanne.

reguleerija märguanne

vn сигнал регулировщика

foori tuli

vn сигнал светофора

Seega on vene sõna сигнал võimalik tõlkida mitut moodi.

liiklusmärgid

Mitte teemärgid (vn дорожные знаки).

eesõigusmärgid

vn знаки приоритета

kohustusmärgid

Mitte ettekirjutusmärgid (vn предписывающие знаки).

osutusmärgid

vn информационно-указательные знаки

teeninduskohamärgid

vn знаки сервиса

Tõlkevaste on küll originaalist pikem, kuid teenindusmärgid
oleks ebaselge. Lühidus ei saa olla omaette eesmärk, kui
see kahjustab selgust.

arstiabi (teeninduskohamärk)

vn пункт первой медицинской помощи

söökla (teeninduskohamärk)

vn пункт питания

liiklusinspektor (teeninduskohamärk)

vn пост ГАИ

peatee

Vn главная дорога juba traditsiooniline vaste.

kõrvaltee

Mitte teisejärguline tee (vn второстепенная дорога).

samaliigilised teed

Mitte võrdtähenduslikud või võrdväärtuslikud teed (vn равнозначные дороги).

eritasandilised ristumised

vn пересечения дорог в разных уровнях

Leiti, et selline tõlge on siiski kohmakas, pakuti veelgi lühemat varianti eritasandristumised.

umbtee

Mitte tupik (vn тупик). Kahjuks on see toorlaen üld- ja ajakirjanduskeeles väga levinud.

trammitee

Liiklusmäärustiku seisukohalt on õige selline variant. Vabamas kasutuses võib трамвайная линия olla tõlgitud ka trammi-liin.

ülekäigukoht v ülekäigurada

vn пешеходный переход

käigusild

vn пешеходный мост

käigutunnel

Mitte maa-alune käik (vn подземный переход). Ei sobi perioodikas esinenud alkäigutunnel. Korraldaval mainimisel võib öelda lihtsalt tunnel, kui pole vajadust eristada käigutunnelit sõidutunnelist (Prot. 142, 169).

viadukt

vn путепровод e узел движения

Nagu eelmiseski näites on siin vene keele omasõnale antud vasteks võõrsõna. Võõrsõnade vältimine ei saa olla eraldi eesmärk. Siiski on pakutud ka sünonüümi sildmik (TE 110).

parkla

Vn место стоянки varasem tõlkevaste oli parkimiskoht. Parkla on laiem mõiste kui parkimisplats, ta võib olla ka mitmekorruseline rajatis või maa-alune parkimisruum. Sobimatu sõna on parkingplats, see on ülepakutud inglispärasus.

raudtee teejaoskond

vn дистанция пути железной дороги

teekattemärgised

Mitte horisontaalne märgistus (vn горизонтальная разметка).

turvisemuster

Väideti, et vene termin рисунок протектора on lausa stiilselt ümber pandud.

veoasendisse seadmata

Selle sõnatarindiga on edasi antud vene termin нетранспортное положение.

pöördlatern

vn фора-искатель

udutuled

vn противотуманные фары

ohutuled

Mitte avariivalgustussignalisatsioon (vn аварийная световая сигнализация).

ohukolmnurk

Sõna-sõnalt oleks avariiohumärk.

helendav sisemik (ohukolmnurga helkurliistudel)

vn внутренняя флуоресцентная вставка

helkmaterjal

Mitte valgust peegeldav materjal (vn светоотражающий материал).

helkur

vn световозвращатель

vilkur

Selle sõnaga on edasi antud nii проблесковый сигнал kui ka проблесковый маячок.

tagurdama

Hea termin.

ümber reastuma

Kasutatud varasema ümber rivistuma asemel.

Neist rohketest positiivsetest näidetest on näha, et "Liikluseeskirjade" tõlkijad ja toimetajad on terminite vahendamisel

lähtunud mõiste sisust, leidnud lühikesed tabavad tõlkevasted, vältinud liigseid võõrsõnu ja toorlaene.

Sektsiooni koosolekutel on käsitletud paljusid täpsustamist vajavaid liikluse oskussõnu nii ajakirjanduskeeles kui ka "Liikluseeskirjades".

Sõidukiä, nende osad

auto

Selle asemel kasutatakse tihti toorlaenu masin. Eesti keeles on masin teise tähendusega, ta on üldnimetus mitmesuguste tehniliste seadmete jaoks. Väär tarvitus on aga üldlevinud ja seda on raske keelest välja tõrjuda (Lõökene 1971: 51; TE 28.01.69; prot. 133, 143).

veok

sõiduk

Nende tähenduse küsimuses on esitatud kaks erinevat seisukohta:

- 1) vahet pole vaja teha, sest ka veoauto sõidab (Prot. 133);
- 2) veok on kitsam mõiste kui sõiduk (Prot. 162).

veduk, vedurauto

vn трам

Tehnikameeste soovitatud vedukit on peetud tuletuslikult vastuvõetamatuks; tarvitatud on ka terminit vedurauto (Lõökene 1971: 100). 1972. aasta "Liikluseeskirjades" on vedukil kolm eri tähendust. Peeti otstarbekaks eristada kaht liiki:

puksiirveduk veab järel kolmesuguseid liiklusvahendeid; sadulveduk on teatud ühe osaga veduki alusvorm (Prot. 85).

sõiduauto

vn легковая машина

Mitte kergesõiduauto (Lõökene 1971: 113).

väikeauto

Mitte väikelitraažiline auto. Korrektne jaotus on suured, väikesed ja pisiautod. Litraaž kõlbab mootorite klassifitseerimiseks, aga ka sel juhul on õigem nt väikesemahuline mootor (Lõökene 1971: 51).

limusiin '4-8 istekohaga suur luksuslik auto'

Sõna on üldkeeles tarvitatud ka hellitusnimenä (Prot. 162).

džiip

Mitte džiip (Lõokene 1971: 10).

pikap 'väikeveok'

Kasutatakse ekslikult universaalkerega väikeauto tähenduses.

kombi 'universaalkerega auto' (Prot. 162)

madelauto

vn бортовой автомобиль

Enne uudissõna madelauto teket on vasteks pakutud poortauto ja lihtveoauto. Tauniti sõna porteauto, sellist kasutust on nimetatud "värkstoakeeleks" (TE 10.10.68; prot. 80, 126).

eklektriauto

Mitte elektromobiil (Prot. 162).

veerelmu

Pakutud saksa sõna Wohnwagen vasteks (TE 10.10.68).

mopeed

Mitte moped (Lõokene 1971: 10).

invalidimootorkaless

vn инвалидная мотоколяска

Mitte invalidimootorkäru (Prot. 131).

vanasõiduk

Tegutseb vanasõidukite klubi "Unic", mida algselt nimetati unikaalsete sõidukite klubiks. Keelemeestel tuli sekkuda ning selgitada, et nt 50. aastate "Chevrolet" või "Pobeda" pole uunikum, s.t 'ainulaadne, ainus omalaadne'. Õigem on vanasõidukite klubi, esialgseid taotlusi väljendab klubi nimi (Prot. 133).

autobuss

Ametlikus tekstis parem kui ~~õud~~ buss.

trollibuss

Ametlikus tekstis parem kui troll. Käänamisel võivad segi minna troll ja trolli 'elektri kontaktjuhe' (Prot. 85).

liinitakso, liiniauto, taksobuss, liinipisibuss

Pakutud vasted vene terminile маршрутный такси.

esindusrong (nt "Estonia")

Mitte firmarong. Seda on korduvalt meenutatud ning 1983.

aastal märgiti, et firmarong on sektsiooni abiga ajalehekeelest tõrjutud (Prot. 83, 145; TE 105).

veerem 'veerev koosseis'

Udissõna on aeglaselt kasutusele tulnud: ta oli juba 1960. aastal ÕSis, ajalehekeelde aga jõudis alles 70. aastate algul (Lõökene 1971: 41; prot. 130).

haagis

Mitte järelhaage (Lõökene 1971: 41; Meriste 1975: 290).

rehvid, kummid

Esimene variant kuulub rängesse oskuskeelde. Teine on argikeelne, seda võib vabalt kasutada ka ajalehes, nt kuulutus-tes (Prot. 176).

salalukk

See on kõnekeelne tinglik nimetus, kuid siiski parem kui ametlik ärandamisvastane seade, mis on kohmakas. Pakuti veel võimalusi lisalukk, vargakaitse, äranduskaitse, sest millegi salajasega pole ju tegemist (Prot. 133).

pakiruum v pagasiruum

Üldlevinud on toorlaen pagasnik, see ei sobi (Prot. 133).

kindalaegas 'luugiga suletud ruum armatuurlaua all' (Prot. 133).

L i i k l u s k o r r a l d u s , t e e d j m

transport, veondus

Transporti ei tohi kasutada tähenduses 'auto, sõiduk, liiklusvahend', nt transpordi kasutamise eeskirjad, seisev transport jms (Lõökene 1971: 69). Pikka aega rõhutati, et transpordi sünonüüm on veondus. Viimasel ajal on väidetud, et need sõnad pole päris võrdsed, veondus on seotud vaid vedamisega ja alati ei sobi (X) (Prot. 162).

torutransport

Mitte toruveondus. Vene termini трудопроводный транспорт traditsiooniline vaste on olnud torujuhtmetransport, sektsioonis soovitati lühemat varianti (Prot. 148, 162).

tänavaliiklus

Liitsõnal on mõtet juhuks, kui tänavaliiklust eristatakse nt jõe- või õhuliiklusest (TE 17.11.71).

liiklusinspektor

Mitte autoinspektor (Prot. 83).

liiklusleping

Mitte transportleping (Prot. 91).

liiklusõnnetus

vn дорожно-транспортное происшествие v автодорожное происшествие

Kasutusele on tulnud ka avarii, mis vanasti oli üksnes merenduse termin, tähendades laevaõnnetust. Eesti sõna liiklusõnnetus on venekeelsega võrreldes ladus, kuid tähenduselt resoluutsem (Prot. 85, 133).

liiklus(vahe)juhtum, liiklussattum(us), liiklusseik, liiklusviperus, liiklusohtum, ohuolukord, kolar, kõks

Otsiti liiklusõnnetusest pehmemat väljendit, pakkumusi oli rohkesti. Pakuti ka turm, kuid seda peeti liiga rängaks.

ümberpaiskumine, rullumine

Otsiti terminit tähenduses 'üle katuse veeremine'. Pakuti veel uperpall ja ülekaelasõit, nende stiil on küsitav (Prot. 133).

otsasõit

Mitte pealesõit (Prot. 142).

tee

See on üldnimetus, tähistab igasugust liikluseks kasutatavat ala - tänavat, väljakut jne (Prot. 162).

autotee

kiirtee

Ei ole sünonüümid. Autotee on maantee moodsam sünonüüm; kiirtee on sama mis vn автомагистраль. Kummagi asemel ei sobi vene keele kaudu tulnud tõlkimata võõrsõna autostraad (Prot. 133, 167, 169).

ristuv tee 'tee, mis läheb üle teise tee' (Prot. 85).

piire 'sõidutee äär'

Mitte piirang (Prot. 167).

ületuskoht 'koht, millest võib üle minna ükskõik mis moel'

Üldmõiste ülesõidu- ja ülekäigukohale.

ülekäigukoht 'koht, millest käies üle minnakse'

ülesõidukoht 'koht, millest sõidukid üle sõidavad' (Prot. 85).

märguvalgusti

Tauniti sõna valgusfoor (Prot. 83).

selvefoor 'jalakäija poolt käsitletav valgusfoor'

Uudismoodustis 1976. aasta ajakirjanduskeeles (Vint 1977).

autostumine

1976. aastal kasutatud hea oskussõna (Vint 1977).

käik (autol)

Vene termini скороход üks võimalikke vasteid. Õige on käiku, mitte kiirust vahetama (Lõokene 1971: 108).

(auto) läbisõit

Mitte läbijooks; vn проѣз (Lõokene 1971: 115; TE 14.01.71; prot. 133).

garaažima

Parem kui garažeerima. Tegelikult mõiste ei ole seotud sõnaga garaaž, tähendab ametiauto jätmist ööseks majandi territooriumile (Prot. 133).

kesklinn v tsentrum

Mitte tsenter (Prot. 133).

linnatranspordivahendite juhid

vn водители городского транспорта

Üldmõiste, hõlmab trammi-, bussi-, taksojuhid jt. Linna-
transpordi juhid on bukvaaltõlge (Lõokene 1971: 111). Pärast
uusi liikluseeskirju oleks õige muidugi linnasõidukite juhid.

meistersõitja

Mitte ("Automi") sõidumeister. Moodustamisel oli eeskujuks
sõna meistersportlane (Prot. 133).

korraldaja

korrapidaja

vn дежурный

Õige on posti-, depoo-, vaksali-, ülesõidukorraldaja jne;
korrapidajad on ainult raudteemiilitsas (Prot. 85).

tankur

vn автозаправочная колонка

püstol

vn автозаправочный кран

MEDITSIINI TERMINOLOOGIAST

Arstiteaduse oskussõnadest ajakirjanduses ja vigadest nende kasutamisel kõneles sektsioonis 20. novembril 1965 Harri Jänes (Lõökene 1971: 36) ja 26. veebruaril 1985 Ilmar Laan (Prot. 152; ettekanne on avaldatud kogumikus "Keelesõnumik" 1987). Rääkijateks olid seega meedikud ise. Märgiti, et perioodikas kirjutatakse sageli tervishoiuteemadel. Arstiteadusliku terminoloogia veatu kasutamine nõuab aga ka asja sisulist tundmist. Meditsiinialaste kirjutiste puuduseks tunnistati liigne latini-seeritus ja vöörsõnalemus.

A n a t o o m i a j a f ü s i o l o o g i a t e r m i n i d

epidermis e marraskude 'epiteelkoe pealmine kiht'

Mitte epidermkude (Lõökene 1971: 39).

limaskest

Mitte limanahk (Lõökene 1971: 37).

lihased, lihaskond

Mitte lihaste süsteem (Lõökene 1971: 39).

sidekude

Mitte ühenduskude (Laan 1987: 31).

närvilõpmed

Mitte närviotsad (Lõökene 1971: 39).

rinnakorv

Vn грудная клетка on tõlgitud valesti rinnarakk (TE 28.01.69).

silmaava e pupill

Silmatera ei ole meditsiinitermin, vaid piltlik väljend (Lõökene 1971: 39).

ajukest

Mitte ajukelme (Lõökene 1971: 36).

kolju, ajukolju

Mitte peakolju (Prot. 152).

koljupõhimik

Mitte koljupõimik (Laan 1987: 31).

sisenõrenäärmed, sisenõristusnäärmed

Mitte sisenäärmed.

kuseteed

Mitte uriiniteed (Prot. 152).

umbsoole ussjätke, ussripik; pimesool

Viimane ei ole teaduskeeles täpne termin, kuid ta on rahva hulgas laialt levinud ja ajakirjanduses võib teda kasutada (Lõokene 1971: 40; prot. 152).

südame-veresoonkond

Mitte südamevereringe (TE 14.01.71).

pärgsooned

Pärgsooned on ainult südames, seetõttu on liigne väljend südame pärgsooned (Lõokene 1971: 39).

veenid ja arterid

Mitte veresooned ja arteriaalsed veresooned (Lõokene 1971: 40).

juussoon

Mitte jõhvsoon (Laan 1987: 31).

verelibled

Mitte verekuulikesed (vn кровяные шарики).

vereliistakud e trombotsüüdid

Mitte vereplaadikesed. Kahes viimases näited on tegemist toortõlkega vene keelest, millele on omased rohked deminutiivid (Laan 1987: 28, 31).

piimhappekepikesed

Mitte piimhappepulgakesed (TE 152).

hepatsotüüt e maksarakk

Mitte hepatsotiit (Prot. 152).

sünoviaalmembraan

Mitte sinoviaalmembraan (Laan 1987: 33).

siirdama

siirdneer

Need terminid põhjustasid seksioonis vaidlusi. Väideti, et

siirdneer oleks vormilt sobiv, aga ta ei anna täpselt edasi tähendust 'siirdistutatud neer'. Sõnad siirdama ja siirma annavad ühesuguseid tuletisi, ei ole arusaadav, kas on jutt transplantatsioonist või metastaasist. Teise seisukoha järgi ei saa keelt viia matemaatilisele täpsusele, siirdama on hea termin ja siirdneer ühemõttelise tähendusega 'siiratud neer'. Segaduse vältimiseks soovitati tuletisi siire 'metastaas' ja siirdmik 'siiratud elund' (TE 14.01.71).

ainevahetus 'toitainete ümberöötamine'

soojusvahetus

Mitte soojusainevahetus (Prot. 152).

funktsioonide nõrgenemine

Mitte vähenedmine (Lõokene 1971: 39).

ärrituvus

Mitte ärritus (TE 152).

psüühika

psüüholoogia

Need ei ole sünonüümid. Mõnikord kasutatakse valesti psüüholoogia asemel psüühika (Prot. 159).

psüühiline seisund

Mitte psüüholoogiline seisund (Prot. 159).

närvitalitus

Mitte närvitalitus (Prot. 78).

(rasunäärmete) liigtalitus

Mitte (rasunäärmete) ületegevus või kõrgendatud tegevus.
südamelihase funktsioon

Mitte südamelihaste funktsioon (Lõokene 1971: 39).

rasedus, tiinus

sünnitama, poegima, varssuma (mära kohta)

Meditstiini ja veterinaaria sõnavaras on erinevusi, mis keelt rikastavad ja mida ei tule nivelleerida (Prot. 152).

üsisisene periood

Mitte üsaperiood (TE 152).

esmassünnitus

Mitte esmasünnitus (Laan 1987: 33).

mikrofloora

Mitte mikroobifloora (Prot. 152).

tuberkuloosibakter, tuberkuloositekitaja

1960. aasta ÕSis on tuberkuloosibatsill, -kepike. Tuberkuloositekitaja on aga mükobakter, tekitajaks ei saa olla batsill (Lõokene 1971: 37).

fütontsiid

Mitte fütotsiid (Laan 1987: 33).

rakke lõhustama

Mitte lõhkama 'lõhkeainega purustama' (Laan 1987: 31).

kaal

Mõistet, mida füüsikas jt täppisteadustes tähistab sõna mass, võiks meditsiinis siiski tähistada kaal (Prot. 152).

H a i g u s e d, s ü m p t o o m i d

haigus, tõbi

Arengulooliselt on varem ainuvalitsenud tõbi tagaplaanile jäänud, tänapäeva üldkeeles on haigus tavalisem. Meditsiiniterminoloogias on haigus üldnimetus või haiguste rühmanimetus, tõbi aga tähistab teatavat konkreetset haigust. Vrd nt kurguhaigus ja kurgutõbi e difteeria, kõuhaigus ja verine kõhutõbi e düsenteeria, nahahaigus ja nahaseentõbi e dermatomükoos, verehaigus ja veritsustõbi e hemofiilia (Lõokene 1971: 36, Laan 1987: 29).

suhkruhaigus, suhkurtõbi

Suhkurtõbi on teaduskeelne, suhkruhaigus rahvakeelne variant, mida ajakirjanduses võib ka kasutada. Seevastu trükisõnas küllalt sageli esinev diabeet tähendab 'liigkusesus' ja on üheksa haiguse üldnimetus, üks üheksast on diabetes mellitus e suhkurtõbi (Laan 1987: 25, 26).

kõrgvererõhktõbi, hüpertooniatõbi

Mitte kõrge vererõhu haigus ega kõrgvererõhutõbi. Kõrgvererõuhaigus kuulub samuti igapäevakeelde. Hüpertoonia ei tähenda veel haigust, vaid kõrgenenud vererõhku (Lõokene 1971: 38; prot. 176).

vesitõbi

Mitte veetõbi, sest tõbi liitub üldjuhul nimetavalise täiendsõnaga.

kõhutõbi

Täiendsõna on omastavas käändes juhul, kui ta tähistab elundit (Prot. 152).

keeritsusstõbi

Mitte keeritsustõbi (Laan 1987: 33).

vähktõbi

Vähihaigus ei ole termin (Lõökene 1971: 39).

langetõbi

Sõna on III vältes (TE 11.11.69).

vitamiinipuudetõbi

"Vene-eesti sõnaraamatus" on esitatud vene termini авитами-
ноз uuenduslik vaste, avitaminoosi sünonüüm (Prot. 155B).

Creutzfeldti-Jakobi tõbi

Parkin^{soni} tõbi

Mitte haigus. Kui mingile haigusele on antud selle esmakirjeldaja(te) nimi, on tegemist tõvega (Lõökene 1971: 38, Laan 1987: 29).

taud e epideemia 'mingi nakkushaiguse massiline esinemine'

Väljend massiline epideemia on tautoloogiline. Segadust tekitab sõna taud erinev tõlgendamine teadusharuti: meditsiinis on taud ainult 'epideemia', veterinaarias ka 'nakkushaigus'.

suu- ja sõratõbi

suu- ja sõrataud

Meditsiinis ja veterinaarias käibivad need terminid erinevalt.

marutõbi

marutaud

Kui veterinaarias kirjutatakse marutaudijuhust (juht'juhtum, esinemisfakt'), pole selge, kas mõeldakse epideemia-puhangut või haiguse üksikjuhtu. Seepärast on parem meditsiinis kasutatav süsteem. Ka rahvasuu räägib ainult marutõbisest, mitte marutaudisest loomast (Prot. 152, Laan 1987: 28, 29).

tõbine, haige

Kui haiguse nimetuse põhisõnaks on tõbi, siis haiget inimest tähistab -tõbine (1976. aasta ÕS annab nt kollatõbine,

kuutõbine, langetõbine, marutõbine, soetõbine, suhkurtõbine, unitõbine). Tuleb hoiduda tautoloogilistest väljenditest nagu isheemiatõvehaige, ei öelda ju merehaigustõbine, nakkushaigustõbine, suguhaigustõbine pro mere-, nakkus-, suguhaige (Laan 1987: 29, 30).

kõrgvererõhkutõbine, hüpertooniatõbine, hüpertooniahaige

Need on sünonüümid (Prot. 152).

tuberkuloosihaige

Sobiv termin.

sisehaige

haavahaige

infarktihaige

Need ei ole laitmatud keelendid (Lõökene 1971: 37).

alkohoolik

Ajakirjanduses võib seda sõna tarvitada. Kunagised alkoholismitõbi ja sellest tuletatud alkoholismitõbine on maha laidetud, asemele tuli alkoholismihaige. Oskuskeeles jätkub terminite täpsustamine (Prot. 169).

haigus

haigestumine

haigestumus

Need ei ole sünonüümid. Vene заболевание 'haigestumine, haigus' tõlkimisel kasutatakse haigestumist tihti valesti.

Õige on nt kroonilised haigused ja onkoloogilised haigused, mitte haigestumised. Haigestumine tähendab 'haigeksjäämine'.

Ka haigestumus ei ole haiguse sünonüüm, vaid koos suremusega meditsiinistatistika termin, mis näitab suhtarvu. Seepärast pole rangelt võttes õiged haigestumus vähki ja suremus südame isheemiatõppe, vaid vähihaigestumus ja südame isheemiatõ^{ve} suremus. Siiski on võimalik ka isheemiatõppe suremus, sest tuletistes säilib verbitüve semantika ja rekt-sioon, on surema ja haigestuma millessegi (Laan 1987: 30, 31).

surema

On väär tõlkida vn погибать ainult verbiga hukkuma. Hukutakse katastroofides, haigustesse su^urrakse (Laan 1987: 31).

südame ja veresoonte haigused, südame ja veresoonkonna haigused

On täpsemad kui südame-veresoonte haigused. Viimane nimetus sarnaneb väljendiga südameveresoonte haigused, millel on teine tähendus (Lõokene 1971: 39; TE 14.01.71; prot. 152).

arterite haigus

Mitte arteriaalse veresoonestiku haigus.

arterite lubjastumine

Mitte lupjumine.

arterioskleroos, ateroskleroos

Mitte arterioskleroos (Lõokene 1971: 37).

ahenema

Sooned ahenevad, mitte kitsenevad.

tursuna

puhituma

Sooled võivad olla tursunud (nende sein paksenenud) või gaasidest puhitunud, mitte paistetunud.

soolesulgus

Mitte sooltesulgus. 1960. aasta ÕS annab valdava osa liitsõnu täiendsõnaga sool ainsuses, samas aga sooltehaigus, sooltekatarr. Leiti, et mitmus pole vajalik, igal pool tuleks kasutada ainsust (Lõokene 1971: 38).

südamerike

vn порок сердца

Südamehäire on tähenduslikult üldisem (Lõokene 1971: 96).

südameinfarkt

Täiendsõna peab kasutama, sest infarkt võib olla ka kopsus või maksas (Lõokene 1971: 38).

südamevoolmed, rinnaangiin

Mitte südamekrambid (Lõokene 1971: 39).

maoverejooks

Mitte siseverejooks makku (Prot. 152).

maohaavandid, maohaav^{an}id; maohaavad

Teaduskeeles on õiged kaks esimest varianti, sest haavand tekib haiguse, haav trauma tagajärjel. Ajakirjanduses on lubatud ka viimane, rahvapärane nimetus. Haavandikesed on venepärane deminutiiv (Lõokene 1971: 38, Laan 1987: 25, 27).

maohaavandi mulgustus

Mitte lõhkemine (Lõokene 1971: 38).

kaksteistsõrmikuhaavand

Mitte kaksteistsõrmikhaavand (Laan 1987: 33).

pimesoolepõletik, ussjätkepõletik, ussripikupõletik

Erinevad variandid kajastavad termini ajaloolist arengut. Teaduskeel ~~põle~~ peab järgima rahvusvahelist nomenklatuuri ja selles tehtud muudatusi, ajalehekeeles võib tarvitada ka endisi teisendeid. Vale on aga liita mitu oskussõna ja kirjutada ussjätkeripikupõletik (Laan 1987: 25).

kõõrsilmsus

Mitte kõõrdsilmsus (Prot. 152).

lampjalgsus, lamppõidsus

Kasutada võib mõlemat, teine variant on teaduskeelne (Laan 1987: 25).

mañniakaaldepressiivne psühhoos

Mitte depressioonimaania.

närvinõrkus

Mitte närviväsimus (Lõokene 1971: 38).

värihalvatus

Mitte vappehalvatus (Lõkene 1971: 39).

reuma

ishias

isheemiatõbi

Võõrsõnade kasutamisel peab oskama neid õigesti kirjutada ja hääldada. Nimetatud sõnu tuleb hääldada täpselt nii, nagu nad on kirjutatud (Prot. 134).

polüartriit

Mitte poliartriit (Laan 1987: 33).

kollatõbi

lülipõletik

On ajalehekeeles selguse huvides paremad kui nende võõrsõnalised vasted ikterus ja spondüliit (Laan 1987: 26).

omandatud immuunsuse puudulikkuse sündroom

1985. aastal teatati ajakirjanikele meditsiiniterminoloogia komisjoni otsus, et selle nimetuse lühend peab olema OIPS või OIP-sündroom, mitte AIDS (TE 157). Ettepanek pole

ajakirjanduses läbi läinud. 1987. aastal otsustas ka termino-
loogiakomisjon asja ümber AIDSi kasuks.

hingamisteede v hingamiselyundite nakkused

Mitte hingamisnakkused, sest hingamine kui talitlus või tege-
vus ei saa nakatuda.

kuseteede infektsioon

Mitte kusete infektsioon (Laan 1987: 32).

kerelihaste, skeletilihaste, südamelihaste kõhetumine

Mitte keha- ja südamelihaste kidumine (Lõökene 1971: 38).

pahaloomuline kasvaja

Mitte halvaloomuline kasvaja (Prot. 152).

pahaloomulised uudismoodustised

Mitte uusmoodustised (Lõökene 1971: 38).

vähkkasvaja

Mitte vähikasvaja, sel juhul on kasvaja vähil (Prot. 152).

pügajaraig

Mitte pügav sammaspool (Prot. 91).

kett

ketendama

1960. aasta ÕS annab sõnale kett tähenduse 'ketendamis^Sel lah-
titulnud nahk, nahatükk'. Peaks aga olema ketendamis.

sünnikahjustus (vast sündinul)

sünnituskahjustus (emal)

1960. aasta ÕSis on sünnituskahjustus (vast sündinul) (Lõökene
1971: 37).

trauma, vigastus, õnnetus

Meenutati domineeriva trauma unustatud sünonüüme. Liitsõna
traumavigastused on tautoloogiline (Lõökene 1971: 70; prot.
173).

tööõnnetus

Mitte tootmistrauma (Prot. 131).

luumurd

Mitte luumurre (Lõökene 1971: 38).

sümptoom, sümptom

Esimesel juhul on rõhk viimasel, teisel juhul esisilbil. Vas-
tavaliselt sellele erineb ka käänamine (Prot. 169).

katarraalnäht (om -nähu)

Mitte katarraalnähtus ega katarraalnähe (Prot. 152).

palavik

See on vn температура üks vasteid, mida ei tohi unustada (TE 163).

valu

Mitte valutunde emotsioon (Lõokene 1971: 40).

kiun (omastav kiunu)

Kopsudes kuuldakse kiunusid, mitte kiuneid.

täitumustunne (nt ülakõhus)

Mitte täiusetunne ega täistunne (Lõokene 1971: 37).

agoonia 'surmaheitlus'

Väljend surmaeelne agoonia on liigne (Laan 1987: 28).

lastereumatoloogia

lastetraumatism

Ei ole õnnestunud moodustised (Prot. 86).

T e r v i s h o i d , r a v i

meditsiin, arstiteadus

vn медицинская наука

Mitte meditsiiniline teadus (Lõokene 1971: 118).

arstiabi

Parem kui meditsiiniline teenindamine. Küsitavaks jäi, kas arstiabi tähendab ainult arsti kui kõrgharidusega spetsialisti abi või kuulub ~~selle~~ selle alla ka nt velskriabi (Prot. 165).

tervishoid

hügieen

Tervishoid on laiaulatuslik sotsiaalne ja organisatsiooniline mõiste. Kitsamatel juhtudel on õige hügieen, nt toitumis-
hügieen, hammaste hügieen (Lõokene 1971: 37).

töötervishoid

vn производственная санитария (Prot. 114).

sanitaarharidustöö

Mitte sanitaarselgitustöö, sanitaar-selgitustöö ega sani-
taarhariduslik selgitustöö (Laan 1987: 32).

kehakultuur ja tervistustöö

vn физкультурно-оздоровительная работа (Lõökene 1971: 105).
ravi- ja diagnostiline töö

Mitte ravidiaagnostiline töö (Prot. 152).
(haiguste) tõrje, tõkestamine, vältimine, ärahoidmine

Need sõnad võivad olla profülaktika sünonüümideks, mitte
aga küllalt levinud ennetus, sest see tähendab 'enne täht-
aega toimumine' (TE 152).

tauditõrje, epideemiatõrje

Need on sünonüümid (Laan 1987: 29).

veterinaargünekoloogia

Parema puudumisel tunnistati sobivaks terminiks (Prot. 152).
välikirurgia

Mitte sõjakirurgia (TE 152).

seksuoloogia

Mitte seksuoloogia. Samuti on õige seksuoloog, mitte seksoloog (Prot. 151, 159).

viroloogia

Mitte virosoloogia ega virusoloogia, samuti peab olema vi-
roloog (Prot. 126, 169).

hambapolikliinik

On täpsem kui hambaravipoliikliinik, sest peale hambaravi
tehakse seal ka nt proteese. Avaldati kartust, kas hamba-
polikliinik ei tundu arstidele isegi liiga lihtne (Prot.
152; Laan 1987: 32).

operatsiooniplokk

Mitte operatsiooniblokk (Prot. 152).

kõrva-, nina- ja kurguhaiguste osakond

Mitte kõrva-, nina- ja kurguosakond.

sisehaiguste osakond

Mitte siseosakond (Lõökene 1971: 37).

erapraksis

ÕS annab erapraktika, kuid ka erapraksis on hea termin
(Prot. 152).

meditsiinikool

Mitte ~~medkool~~ medkool (Laan 1987: 32).

Tõlkimisel peab tundma tegelikkust. Inglise medical school tähendab nii meditsiinikõrgkooli kui ka keskharidust andvat meditsiinikooli. Harvardi meditsiinikooli professor on ilmne tõlkeviga, tegemist on Harvardi ülikooli arstiteaduskonna professoriga (Laan 1987: 27).

meditsiinilis-pedagoogiline komisjon

Med.-ped. komisjon on küll lühendite reeglistiku järgi korrektne ja täheruumide kokkuhoid on saavutatud, kuid kõneldavas keelde selline kuju ei sobi ja parem on väljend täielikult ka välja kirjutada (Laan 1987: 32).

meditsiiniline otsus, arstlik otsus, arstide otsus

vn медицинское заключение (Lõokene 1971: 94).

töövõimetusleht

Soovitati tarvitada haiguslehe asemel (Lõokene 1971: 36).

farmaatsiatööstus

Mitte tervisetööstus (Prot. 152).

emapõhukus

Mitte lapsepuhkus (Laan 1987: 32).

ravima

Rangelt võttes ravitakse haigeid, mitte haigusi. Üldkirjakeeles on ka haiguste ravi loomulik.

diagnoosima 'kindlaks tegema'

Diagnoositakse haigusi.

dispanseerima

Ei dispanseerita haigusi, vaid haigeid ja ka terveid. Dispanser on ravi ja profülaktika eriasutus (Laan 1987: 30).

omapead ravimine, eneseravimine, iseravimine

Korduvalt on vaieldud, milline peaks olema vn самолечение tõlkevaste. Pakutud on kõiki nimetatud võimalusi, iseravimist on siiski enamasti taunitud (Prot. 77, 91, 131, 152, 173).

füsioteraapia

Mitte füsioteraapiaravi, sest teraapia on sama mis ravi (Laan 1987: 28).

homöopaatia

Mitte homeopaatia (Prot. 173).

sfügmograafia

Mitte sfigmograafia (Laan 1987: 33).

tuimastama 'täielikult tuimaks tegema'

Õsis on ka tuimendama 'tuimemaks tegema'. Leiti, et see pole vajalik. Tuimestama ei ole õige (Prot. 152).

üldtuimastus

Mitte üldtuimestus (Laan 1987: 33).

dieet

Väär on lause: "Haige peab iga päev oma dieedi ära sööma" (Lõökene 1971: 40).

arstimä, ravim

Sünonüümid, mida on hea vahelduvalt kasutada.

ravimpreparaat

ravimannus

Mitte ravipreparaat, raviannus.

sisepidiline rohi

Ebasobiv termin (Prot. 152).

side

kõidid

Ei ole mõtet kasutada sideme asemel kõidist. Varem on kõidist soovitatud õguti asemele (Prot. 155).

rõhkside

Mitte rõhtside (Prot. 152).

antibakteriaalne v bakteritsiidne 'bakterivastane, baktereid hävitav'

Mitte nt antibakteritsiidne toime (Laan 1987: 28).

kaaliumpermanganaat

Mitte kaaliumbermanganaat (Laan 1987: 33).

macmürk

Mitte ussimürk (Lõökene 1971: 40).

saasteaine

Mitte saastaine (TE 152).

T e r v i s h o i u t ö ö t a j a d

meedik

arst

Nende nimetuste tähendus on ebaselge. On vaieldud, kas need

on sünonüümid või ei. Esitatud on kaks seisukohta:

- 1) meedik on igasugune meditsiinitöötaja, see on laiem mõiste kui arst;
- 2) meedik on üksnes arst ja arstiteadlane, äärmisel juhul ka arstiteaduskonna üliõpilane. On vale nimetada nt meditsiiniõde meedikuks.

Ka kutsenimetus arst ei ole üheselt mõistetav. See nimetus peaks iseenesest eeldama kõrgharidust, kui tegu pole imearstiga. Ometi on NSV Liidus erandina veel tööl keskharidusega hambaarste (Prot. 153; Laan 1987: 26, 27).

arstiteadlane

Mitte teadlane-meedik (Lõökene 1971: 116). Venemõjulisi sidekriipsuga kutsenimetusid kasutatakse palju ka meditsiini alal. Tarbetud on nimetused nagu arst-onkoloog, arst-kirurg, teadlane-gerontoloog, õiged on onkoloog, kirurg, gerontoloog. Sidekriips on õigustatud vaid juhul, kui on vaja näidata erilist spetsialiseerumist või on ühendatud kaks eriala, nt stomatoloog-kirurg, onkoloog-kirurg, traumatoloog-ortopeed (Lõökene 1971: 40; Laan 1987: 77; prot. 152).

tegevarst

Mitte arst-praktik (Prot. 152).

hambaarst

Ajakirjanduskeelde sobib hambaarst rohkem kui stomatoloog. Samuti on õigem kasutada omasõna lastearst, mitte pediaater, silmaarst, mitte oftalmoloog jne (Prot. 93).

farmatseut

terapeut

Diftongi õige hääldus on [eu], mitte [öi] (TE 11.11.69).

meditsiiniõde

Lühend medõde ei sobi. Kui nimetus tekstis kordub, võib kirjutada lihtsalt õde (Prot. 152, 153).

punaristlane

Leidlik tuletis, varem kasutati sõnaühendit Punase Risti liige (Lõökene 1971: 50; TE 26.01.68).